

תפילת "ברוך אתה" של אב חסדה: תפילה שומרנית שלשוניתיה יהודיים

מבוא

1. אוצר התפילות ופיוטי הקודש של השומרונים מחזיק אלפי יצירות. ככל הידוע לנו, הראשונות שבהן נתחברו ארמית במאה הרביעית לערך; זה זמן פעולתם של הפייטנים השומרונים הגדולים מרקה ועמרם דרה. ייתכן שנתחברו תפילות גם קודם הזמן הזה, ואפשר שנכתבו עברית, אך מה שנוותר בידינו היום וניתן לתארכו במידה רבה מאוד של ודאות, הוא בן זמנו של ראשית השלטון הביזנטי בארץ ישראל, לא לפני כן.¹

שומרונים כתבו את חיבוריהם הליטורגיים בארמית עד למאה האחת-עשרה או השתיים-עשרה לערך.² לאחר תקופה זו חדלה הארמית כמעט לגמרי לשמש בכתיבה.³ במפנה המאות השלוש-עשרה והארבע-עשרה חלה התעוררות רוחנית

* תצלום של כתב היד קיבלתי מידידי השומרוני ישראל בן גמליאל צדקה, שמאוחר יותר גם זימן לידי את כתב היד גופו. אף שוחחתי עמו הרבה על עניינים שונים הקשורים בתפילה, והרבה מאוד נסתייעתי בו. פרופ' א' טל קרא את המאמר והעיר לי הערות מועילות. במסגרת לימודי התואר השני בחוג ללשון העברית וללשונות השמיות באוניברסיטת תל-אביב כתבה תלמידתי, גב' ארנה לנדמן, עבודה סמינריונית על לשונה של התפילה; אף ממנה למדתי הרבה. הערות חשובות העירני גם מר טל קיטנפלון, עמיתי להוראה בחוג ללשון. בכל זאת נשארו כמה משערי התפילה הזאת סתומים לפניי, ואין צריך לומר שהאחריות על כך ועל אי הבנות שלקיתי בהן בפענוח הלשונות הקשים כולה שלי.

1. שתי האסופות הגדולות ביותר והחשובות ביותר שיש בהן פיוטים ותפילות ארמיות הן: A. E. Cowley, *The Samaritan Liturgy*, Oxford 1909; ז' בן-חיים, עברית וארמית נוסח שומרון, ספר ג, כרך ב, ירושלים תשכ"ז (להלן: עואנ"ש ג, ס"ב). זו של קאולי אוצרת בשני כרכיה הגדולים חלק גדול מאוד מן הפיוטים אשר היו ידועים למהדיר בעת פרסום מפעלו. זו של בן-חיים לא הסתפקה בהצגת הטקסט כמות שהוא, אלא היא מוסרת גם תעתיק פונטי, תרגום והערות.

2. ראה ח' שחאדה, "מתי תפסה הערבית את מקום הארמית השומרנית", מחקרי לשון מוגשים לזאב בן-חיים בהגיעו לשיבה, בעריכת מ' בר-אשר ואחרים, ירושלים תשמ"ג, עמ' 515-528.

3. אמנם אלעזר בן פינחס חיבר במאה הארבע-עשרה פיוט ארמי (עואנ"ש ג, ס"ב, עמ' 309), אך הוא אחד ממעטים מאוד.

גדולה בקרב בני העדה, ותחת ניצוחו של הכהן הגדול פינחס בן יוסף בן עזי (1308–1367)⁴ הוחל בכינונם של כמה מפעלים ספרותיים גדולים למדי: נתחברו מילונים וספרי היסטוריה,⁵ ומעל לכול החלה תנופה רבה של כתיבת פיוטים ותפילות. אלא שעתה לא הייתה זו ארמית כי אם עברית מעורבת בארמית. עברית זו, שאני מכנה אותה, על שום תכונתה הבולטת, עש"ב (עברית שומרנית כלולה) הייתה להצלחה גדולה:⁶ מאז אותה תקופה ועד עצם היום הזה היא משמשת באופן כמעט בלעדי לכתיבת היצירות הליטורגיות של בני העדה.

הרוב המכריע של החיבורים הליטורגיים המצויים בידינו כיום כתוב אפוא עש"ב, והראשונים שבהם כתובים ארמית. לעומת אלה, עברית שאינה אותה לשון כלולה כמעט שלא זכתה לשמש בכתיבת הקודש של השומרונים. דבר זה תמוה הוא, שהרי מה טבעי יותר מלצקת אל אותו כלי עברי, אשר חותם של קדושה טבוע בו, יצירות פיוט שכולן שבת והודיה לבורא העולם? והן כך בדיוק עשו היהודים תושביה של ארץ ישראל, שמן המאה השישית למניין הכללי עמדו והעשירו את ספרותה של העברית בהמוני פיוטים שניחנו בכוח הבעה עז ובחידושי לשון, והפכו במהרה לבשר מבשרה של העברית.

התשובה לכך נעוצה בדרך התפתחותה השונה של עברית השומרונים משחדלה לשמש כדיבור פה. אם מותרים אנו לשקול את הדברים על פי הממצאים שיש בידינו כיום – ואין לנו אלא הדרך הזאת ללכת בה – הרי רואים אנו שמשום מה לא עמדו להם לשומרונים אותם פייטי עברית כיניי, יוסי בן יוסי הקליר וחבריהם.

תחת זאת שימשה מעט בקרב השומרונים עברית שרוב בניינה עמד על מאגר המילים של התורה לברדה. והיות שלא היה בכוח המאגר הזה להעמיד כלי של ממש, לא שימשה עברית זו אלא בפרק זמן קצר ביחס: בתקופה שבין דעיכתה של הארמית, כלומר סוף המאה האחת-עשרה לערך, לבין תחילת גיבושה של עש"ב, כלומר סוף המאה השלוש-עשרה. העברית ה"רזה" של אותה תקופה מוכרת לנו מדברי ההקדמה לכרוניקה "תולדה" שכתב אלעזר בן עמרם באמצע המאה השתים-עשרה, ומכמה תפילות שחיברו ליום הכיפורים יוסף הרבן והכהן הגדול עמרם במאה השלוש-עשרה.⁷

4. ראה עזאנ"ש ג, ס"ב, עמ' 21.

5. מילונו של פינחס הרבן (ע', ותד, ה"מליץ" – המילון המיוחס לפינחס הכהן בן יוסף הרבן (בן המאה הארבע-עשרה, א-ד, עבודת דוקטור, אוניברסיטת תל-אביב תשנ"ט), הכרוניקה של אבו אלפתח (P. L. Stenhouse, *Kitab al-Tarikh of Abu'l Fath*, Ph.D thesis University of Sydney 1981) והכרוניקה תולדה (מ' פלורנטין, ה"תולדה" – כרוניקה שומרנית, ירושלים תש"ס).

6. לשון זו נדונה בהרחבה בספרי *Late Samaritan Hebrew* (להלן: LSH, ברפוס).

7. לתיאור מפורט יותר של עברית זו ראה LSH, ומאמרי, "הכרעות נורמטיביות המעצבות את דמותן של לשונות – מקרי היהודים ומקרי השומרונים", בתוך: "מחקרים בשומרנית, בעברית ובארמית" מוגשים לאברהם טל, בעריכת מ' בראשר ומ' פלורנטין (ברפוס).

2. על רקע זה בולטת מאוד העברית של תפילת השומרונים אב חסדה הצורי, שנוסחה המלא, על תרגומו לערבית ועל פירושו, מובא כאן. חלק מן התפילה נתפרסם באוצר הפיוטים שההדיר קאולי, אולם ככל שדיעתי מגעת מעולם לא נידון ולא פורש. הנוסח המובא כאן הוא נוסחו של כתב היד אשר אני מכנהו פצ, על שם בעליו פינחס בן צדיק. תצלומו הגיע לידי בזכות ידידי השומרונים המלומד מר ישראל בן גמליאל צדקה. בתיווכו של מר צדקה גם יכולתי לעיין בכתב היד גופו שהועבר אליו לצורך זה משכם לחולון. כתב היד מתפרסם כאן לראשונה (תיאור מפורט של כתב היד ראה להלן, עמ' 166). נוסח אחר של התפילה הופיע בסידור ה"דפתר" שערך ישראל צדקה.⁸ מר צדקה עצמו מסר לי כי ערך את גרסתו לאחר שעיין בכמה נוסחים של התפילה, אבל באותה שעה לא ידע על קיומו של כ"י פצ. את הנוסח שערך ישראל צדקה אכנה כאן ד"צ (דפתר ישראל צדקה).

קרוב מאד לסדר המצוי אצל ד"צ הוא המצוי בדפתר שהעתיק שלמה בן עמרם בן טביה בשנת 1907. אני מכנה אותו כאן שע. מן הסתם היה שע לפני המעתיק ישראל צדקה בעת שהכין את הדפתר שלו. לאותה משפחה שייך גם הדפתר שהעתיק בשנת 1909 הכוהן הגדול יעקב בן אהרן. חלק מכתב היד הזה, ובכלל זה תפילת "ברוך אתה", הועתק בידי אב חסדה, בנו של יעקב בן אהרן. עוד נוסח ראיתי בדפתר שהעתיק בשנת 1952 נכדו של יעקב בן אהרן, יעקב בן עזי בן יעקב. נוסח זה אני מכנה כאן יע. כן עיינתי בנוסח התפילה שהעתיק (וערך, כהרגלו) רצון בן בנימים צדקה, אשר פעל בשכם ובחולון במחצית השנייה של המאה העשרים. נוסח זה כלול באסופת הפיוטים והתפילות שלו, "תחנוני ישראל" (עמ' 97-107). אני מכנה אותו כאן רצ.

תפילת אב חסדה אינה נאמרת בציבור (ראה על כך להלן), ועל כן אין היא ידועה לנו במסורת הגייתה המקורית. לפי המסור בכ"י פצ (וכן ב"ד"צ), אין זו למעשה תפילה אחת, כי אם אסופה של כמה תפילות, שכל אחת מהן נאמרת ביום אחר של השבוע.⁹

החכם השומרונים אב חסדה, הידוע גם בשמו הערבי אבו אלחסן, חי בסוף המאה האחת-עשרה או בתחילת המאה השנים-עשרה.¹⁰ ומכיוון שחי בתקופה זו שלט

8. הדפתר, מהדורת ישראל צדקה, מהדורה שנייה עם תרגום מתוקן, חולון 1976, עמ' שכב.

9. בכותרת של ד"צ כתב העורך כך: "תפילות לכל יום בבקר לפי ימי השבוע מן מימרי החכם הגדול אב חסדה הצורי ירחמו יהוה אמן". לתפילות של הימים חמישי ושישי יש שני נוסחים. בכ"י ד"צ (וכן בכ"י שע) הם מובאים בזה אחר זה. כאן שמרתי על הסדר של פצ, שבו הנוסחים האחרים של התפילות לימים חמישי ושישי אינם מובאים ברצף התפילה כולה אלא בנפרד. אף אני הבאתים בנספח.

10. דיון מפורט על אב חסדה, שמותיו, ייחוסו, זמנו וחיבוריו, מצוי אצל ח' שחאדה, התרגום הערבי לנוסח התורה של השומרונים, עבודת דוקטור, האוניברסיטה העברית בירושלים תשל"ז, עמ' 13-117.

היטב בשלוש לשונות: ארמית, עברית וערבית. ואמנם הוא חיבר לפחות פיוט אחד בארמית, הנאמר עד היום כלילות שבת, בשלוש רגלים וכיום הכיפורים. הנה השורות הראשונות של הפיוט כפי שהציגן בן־חיים בעוואנ"ש ג, ס"ב (עמ' 274):

ēla rāb wlit kābāte	האלוהים גדול ואין כמוהו	אלה רב ולית כותה
ēla mī:ni kal rā'ēmo	האלהים שומר כל אוהביו	אלה מעיני כל רחמיו
ēla rēm'mān-u-rāt'tā	האלהים רחמן וחנן	אלה רחמן ורתאה
‘ā'bād-ṭāb adlā bāṭel lā:lām	עשה טוב, שאינו בטל לעולם	עבד טב דלא בטל לעלם

גם בערבית שלט, שהרי בתקופתו, מאות שנים לאחר הכיבוש הערבי של ארץ ישראל, כבר הייתה הערבית נהוגה בדיבור, ושימשה בקרב חכמי השומרונים כשפת הכתיבה ליצירות שאינן ליטורגיות. שתי יצירות גדולות וחשובות בערבית מיוחדות לו. האחת, ספר ההלכה "כתאב אלטבאח"¹¹ שעיקר עניינו דיני שחיטה (ומכאן שמו), אך הוא עוסק גם בעניינים אחרים, כגון לוח השנה והלכות החגים והמועדים. השנייה היא תרגום התורה לערבית, אף כי אין ראיות חותכות שהוא אכן בעל התרגום הזה. לעניין תרגום חשוב זה אשוב בהמשך הדברים.

בעברית, שפת התורה, אין צריך לומר ששלט שליטה מלאה. הפיוט הארמי שחיבר, וכן התפילה העברית המוצגת כאן, הם היצירות הליטורגיות היחידות שיצאו מתחת ידו ונותרו בידינו. עיקר כוחו היה אפוא בהלכה, לא בפיוט. ובכל זאת, לפחות מבחינת הלשון יש חשיבות רבה מאוד לתפילתו העברית. כאמור, אב חסדה חי בתקופת דעיכתה של הארמית כשפה כתובה ולפני התגבשותה של עש"ב. בתקופתו או סמוך מאוד לתקופתו נתחברו אותם מעט חיבורים בעברית, שלעיל כיניתי אותה "רזה". אולם תפילתו של אב חסדה אינה כתובה כלל בעברית כזאת. היא כולטת בעושר לשונה, במגוון דימויים מפתיע שאין דוגמתו בפיוטים שומרוניים אחרים ובאוצר מילים שחלקן חורג מעבר לתחום הלקסיקון השומרוני הרגיל. אף ייאמר מיד זאת: עברית כזאת לא מצאנו באף חיבור שומרוני אחר, לא לפני אב חסדה ולא אחריו.

3. השאלות שיש לשאול הן אפוא: (א) מה בדיוק מייחד את לשון התפילה הזאת? (ב) האם מקרה הוא שנתחברה דווקא בתקופה שבין דעיכת הארמית לגיבושה של עש"ב? (ג) הניתן לשער מדוע דווקא אב חסדה הוא מחברה? (ד) מדוע לסגנונה הנאה לא היה חיקוי והמשך?

11. ראה G. Wedel, *Kitāb aṭ-Ṭabbāḥ des Samaritaners Abu'l-Ḥasan aṣ-Ṣūri: Kritische Edition und Kommentierte Übersetzung der ersten Teils*, Berlin 1987, וכן דבריו על ספר ההלכה זה בתוך A. D. Crown (ed.), *The Samaritans*, Tübingen 1989 pp. 468–480.

א. ייחוד לשונה של התפילה

כאמור, אין זו עברית "רוזה" הנשענת רק על מאגר המילים של התורה העברית. בחיבור זה של אב חסדה אנו מוצאים ריכוז גבוה מאוד של מטבעות לשון וצירופים, שכמותם ממש לא מצאנו בפיוטי השומרונים אלא בחיבורי היהודים דווקא: ספרי הנביאים והכתובים, ספרות חז"ל וסידור התפילה היהודי. שכחותם הרבה של יסודות הלשון הללו אינה משאירה כל מקום לספק: המחבר עשה שימוש מכוון באוצרות הספרות היהודית כדי להעשיר את לשונו.

הקשר הרעיוני בין תפילת אב חסדה לתפילות היהודים בולט מאוד וניכר כבר בפתיחה: "האלהים (א, שו' 5-6) האל אשר לא מראש"¹². הרי זה הרעיון שהאלוהים אין לו תחילה ואין לו סוף, רעיון השב וחזור בפיוטי ארץ ישראל ובתפילות היהודים. כך מפייט יוסי בן יוסי: "אזכיר גבורות אלוה נאדרי יחיד ואין עוד אפס ואין שני, אחריו אין בחלד לפניו אין בשחק אין בלתו קדם ואין זולתו בעקב" (מהדורת מירסקי, עמ' 127). כן בפיוט "אדון עולם": "בלי ראשית בלי תכלית", וכן בברכות הבוקר: "קדמון לכל דבר אשר נברא ראשון ואין ראשית לראשיתו" (סידור רינת ישראל, עמ' 9). כמוכן, זהו רעיון תאולוגי יסודי שאין שום סיבה להניח כי נשאל מן היהדות דווקא, אולם משקלו הסגולי עולה כאשר מתבוננים בו באור יסודות הלשון המשותפים. אין צורך לומר שהפייטן שב ומזכיר את סגולות האל שהובאו לראשונה בתורה, כגון שהוא אומר עליו "ולא יפלא (יפלא) ממנו נפלא" (א, שו' 13), על סמך הכתוב בבראשית יח, יד: "הֲיִפְּלֵא מֵה' דָּבָר". תכונת האל היודע כול מצוינת בליטורגיה היהודית גם בצירוף "יודע תעלומות", המופיע בתפילת השחרית (סידור רינת ישראל, עמ' 21).

הצירוף "מעולם ככה ועד עולם ועד" (א, שו' 14) בוודאי נסמך על הצירופים שמחוץ לתורה, כגון: "למן עולם ועד עולם" (ירמיהו כה, ה), "ברוך ה' אלהי ישראל מהעולם ועד העולם" (תהלים מא, יד), "ומעולם עד עולם" (שם צ, ב). וכן דבריו על בני האנוש, "כאין היו" (א, שו' 19) בוודאי נשענים על פסוקים כגון: "יהיו כאין ויאבדו אנשי ריבך" (ישעיהו מא, יא), "יהיו כאין וכאפס" (שם מא, יב). המקבילה לכתוב בתפילת השחר אף בולטת יותר, שנאמר שם: "הלא כל הגבורים כאין לפניך ואנשי השם כלא היו" (רינת ישראל, עמ' 14), והרי גם אב חסדה מתאר את אפסותם של ה"מושלים" הגיבורים. גם דברי הפייטן, המכנה את ברואי האל "עשות ידו ותבואת שלטנו" (א, שו' 20), מזכירים מאוד את מדרש אלפא ביתא דרבי עקיבא (מדרש אותיות), וככל הנראה אף תלויים בו: "אתה שליט בעולמך ועל כל מעשה ידך שבראת בעולם" (מהדורת יעלינעק, ג, עמ' 47). אמנם נמצא בתורה "מעשה

12. נוסח קאולי: "האלהים אשר מראש". ואילולא הייתי סבור שנוסח פצ הוא עיקר, הייתי משווה את נוסח קאולי לכתוב בישיעהו מא, ד: "מי פעל ועשה קרא, הדרות מראש אני ה' ראשון ואת אחרונים אני הוא".

ידיך" ואפילו סמוך אל "תבואה" בדברים (טז, טז): "יברכך ה' אלהיך בכל תבואתך ובכל מעשה ידיך". אולם "מעשה ידיך" ככינוי לברואי האל לא נמצא אלא בספר ישעיהו (סד, ז): "אנחנו החמר ואתה יצרנו ומעשה ידך בלנו". הדעת נותנת אפוא שאב חסדה ניזון מתורתו מזה ומכתובי היהודים שבנ"ך ובמדרשים מזה.

פרזיאולוגיה היונקת מן הכתוב במקורות לא-שומרונים ניכרת מאוד גם בדברים: "לו לא ידמו ואליו לא יערכו" (א, שו' 21). אלה נסמכים בעליל על הכתוב בספר ישעיהו (מ, יח): "ואל מי תדמיון אל ומה דמות תערכו לו"; על הכתוב בתהלים (פט, ז): "כי מי בשחק יערך לה' ידמה לה' בבני אלים", וכן על דברי ינאי הנסמכים עליהם: "מי ידמה לך ומי ישוה לך ומי יערך לך" (מהדורת זולאי, עמ' טז), שנעשו לימים חלק מ"נשמת כל חי" שבסידור התפילה היהודי. אלה בולטים מאוד, משום שבאים בהם לשונות דמה וערך זה עם זה. הרעיון שהאל "אין לו שום דמיון כלל" מוזכר במילים אלה ב"ג העיקרים של הרמב"ם, ששובצו כידוע בתפילת השחרית, ומקופל בדברי אב חסדה: "כי אין דומי ולא דמו" (א, שו' 22). ברם ייתכן כי לנגד אב חסדה עמדו דברים מעין דבריו של עמרם דרה השומרונים המפייט על הקהל הגדול: "ולית דמי לה", כלומר ואין דומה לו (עואנ"ש ג, כ"ב, עמ' 53).¹³ עוד רעיון המנוסח בעיקר השני משלושה-עשר עיקרי הרמב"ם הוא רעיון יחידותו של האל. עיקר זה מנוסח בסידורי התפילה לאחר תפילת השחרית כך: "הבורא יתברך שמו הוא יחיד ואין יחידות כמוהו בשום פנים, והוא לבדו אלהינו". דברי אב חסדה, "אחד בדד בלא שני" (א, שו' 23), מביעים אותו רעיון במילים דומות מאוד. קרבה רבה יותר למקור שמחוץ לתורה עולה מתוך ההשוואה לדברי קהלת (ד, ח), "יש אחד ואין שני", ובעקבותיו פייט יוסי בן יוסי בתחילת "אזכיר גבורות אלוה": "יחיד ואין עוד אפס ואין שני" (מהדורת מירסקי, עמ' 127), וכן בתחילת תפילת השחר: "והוא אחד ואין שני".

אף סמיכות רם לשפל במאמר הפייטן "וכל רמים שפלים" (א, שו' 25) אינה מקרית. במקרא כולו מזדמנים השניים זה עם זה בשלושה-עשר כתובים, ואף אחד מהם אינו בא בתורה. מקורות אפשריים לשימוש של אב חסדה הם כתובים כגון "עיני גבהות אדם שפל ושח רום אנשים" (ישעיהו ב, יא).¹⁴ עתים נשען הפייטן על כתוב מקראי שמחוץ לתורה, אבל בזכות כוח יצירתו מיטשטש מעט הדמיון בין המקור לבין דבריו. כך כשהוא מוסיף ומתאר את אפסותם של בני אנוש ואומר עליהם "וכל ידעים בעירים" (א, שו' 26), ואת האל הוא מכנה "מודיע הבעירים" (א, שו' 31). בזה הוא שואב ממחבר תהלים (צב, ז) האומר: "איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת". גם דבריו על האל, "מרנן האלמים"

13. וקרובים מאוד ללשון הזה הדברים ששם הפייטן האנונימי בפיו של פרעה האומר ליוסף: "אין לך דמי" (האנונימוס, עמ' 126).

14. ראה גם ישעיהו ב, פסוקים יב, יז; תהלים יח, כח; עה, ח; קלח, ו.

(א, שו' 32), הם עיבוד לדברי ישעיהו (לה, ו), "אז ידלג כאיל פסח ותרץ לשון אלם", וקרובים מאוד מבחינה רעיונית לכתוב בתפילת "נשמת כל חי": "המשיח אלמים". וגם אם מלבו העניק הפייטן הוראה גורמת לפועל רינן, אין להסיח את הדעת מאותו צירוף בדיוק, "מרנין אלמים", המזדמן ב"בקשה הראשונה" של רס"ג (סידור רס"ג, עמ' נד; וראה להלן על זיקתו ל"בקשה השנייה"). על בסיס אותם דברים בספר ישעיהו (לה, ה), המנבאים כי "ואזני חרשים תפתחנה", מפייט אב חסדה על האל ומכנה אותו "משמיע החרשים" (א, שו' 34). כך גם הצירוף "על המחיה". אב חסדה מוציא אותו מתחת ידיו בתוך דבריו על גדולת האל: "חי לא ככל החיים, לא על מחיה ובלי נשמת החיים" (א, שו' 36-37). המילה מחיה עצמה הייתה מוכרת לו, כמוכן, מן התורה, אבל שימושו כאן נעשה ככל הנראה לאור הכתוב בברכת המזון: "ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם על המחיה ועל הכלכלה ועל תנובת השדה". העובדה שנוסח התפילה היהודי מהלל את האל, שהוא מופקד על המחיה, ואילו אב חסדה משבח את האל, שאין הוא חי על מחיה, מראה שוב כי גם כאשר נסמך על כתוב זר, לא ויתר על מידת המקוריות שהייתה בו.

"דלים ועניים" (א, שו' 27) הם בעיניו המלכים בני האדם לעומת האל הגדול, וצירוף דומה לזה נמצא בסליחות ליום החמישי של עשרת ימי תשובה כמנהג פולין: "כדלים וכרשים דפקנו דלתיך" (הביא זאת מירסקי, עמ' 118). וקרובים לזה, ואולי שימשו מקור השראה לאב חסדה, הם צירופי "דל" ו"עני" הבאים במקרא, ולא בתורה, כגון "רגלי עני פעמי דלים" (ישעיהו כו, ו), "שפטו דל ויתום עני ורש הצדיקו" (תהלים פב, ג).

"עשה גדלות" הוא אחד מתיאורי האל, וזה צירוף המצוי בדברי אליפו התימני שבספר איוב: "עושה גדלות ואין חקר" (ה, ט). ואם היה ספק בדבר הקרבה בין פייטנו לאיוב, בא המשך הדברים ומצביע על פרזיאולוגיה זהה לחלוטין: אצל אב חסדה "נוראות ונפלאות באין תלאה" (א, שו' 29), ואצל איוב "נפלאות עד אין מספר" (שם). עוד תיאור של תכונת האל מצוי אצל אב חסדה כלשונו שבספר תהלים (קמו, ח) הוא "פוקיח העוירים", וכדיוקן אצל אב חסדה נמצא בברכת השחר: "ברוך אתה ה'... פוקח העוורים" (רינת ישראל, עמ' 10).

מעניינים במיוחד הם קווי הדמיון שבין תפילתנו לבקשה "החזקה והחמורה" (ה"שנייה") של רס"ג. כנגד "אחד בדד בלא שני", נמצא אצל רס"ג "ה' אחד ואין עמך שני" (פסקה א). כנגד "ואין מסתיר מראותו ואין משגיב משורו", נמצא אצל רס"ג "כי אתה ה' אחד מיוחד בכל שמותיך ונשגב בכל דרכיך ונפלא בכל מעשיך ונעלם מעיני כל חי ועין לא תשורך" (שם). אין באלה לבדם לקבוע בוודאות שאב חסדה הכיר את דבריו אלה של הגאון. אבל אחד מתרגומיה לערבית של תפילה זו של רס"ג – הידועה לנו במקורה העברי וכן בכמה תרגומים ערביים שלה – נמצא בכתב יד שומרני, ובין-חיים הראה שהוא תרגום שנעשה בידי שומרני, ככל הנראה

סמוך לסוף המאה השתיים-עשרה, ואולי קודם לכן.¹⁵ זיקתו של אב חסדה לרס"ג בכל הקשור לתרגום הערבי, וקווי השיתוף של תפילתו עם בקשת הגאון, שזכתה בלי קשר לכך לתרגום ערבי של שומרונני אחר, מעלים בהחלט על הדעת שגם "בקשה" זו של הגאון הייתה מן החיבורים היהודיים שהיו לנגד עיניו של אב חסדה ושימשו לו מקור השראה. ולא יקשה עלינו להבין את מניעיו של אב חסדה, אם ניתן את דעתנו, מצד אחד, לאותה כתיבה שומרוננית בעברית ה"רזה" והחד גונית משהו שהייתה פן מפניה של הכתיבה הליטורגית בזמנו, ומצד שני, לתפארת הסגנון ולעושר הלשון המאפיינים את כתיבתו של רס"ג. המניע שדחף חכם שומרונני לתרגם את תפילת הגאון לערבית הוא אפוא המניע שדחף את אב חסדה למצוא בנוסח העברי של אותה תפילה מקור של השראה לתפילתו שלו.

לא הבאתי כאן אלא מעט מן הקשרים שבין תפילת אב חסדה למקורות היהודיים, משום שביקשתי במבוא מצומצם זה רק להעמיד על קו הייחוד המרכזי של התפילה. המעייין בהערותיי לטקסט שלהלן יראה עוד עשרות ציונים לזיקתו של הפייטן השומרונני לחיבורי היהודים.

לא רק חומרי הלשון הזורים מייחדים את תפילתו של אב חסדה. אזכיר כאן עוד קו לשון אחד, המייחד במובהק את העברית של אב חסדה מן העברית שבפיוטי עש"ב. כוונתי לשימוש המרובה של הפייטן בו"ו ההיפוך. לכאורה אין בדבר זה כל חידוש וכל ייחוד, שהרי הנוסח הכתוב של תורת השומרונים יודע את ו"ו ההיפוך, ואין כל צורך בהדגמת הדבר הזה. אבל, כידוע, מקריאת השומרונים בתורה עולים סימניה של לשון מאוחרת יותר, לשון סוף ימי הבית השני, שנדחק בה השימוש בווי"ו ההיפוך ובצורות הפועל המהופכות.¹⁶ מציאות זו משתקפת בפיוטי עש"ב המאוחרים שבהם השימוש בווי"ו ההיפוך מוגבל בדרך כלל לצורות שאולות מטקסט התורה גופו. והנה, כאמור, בפיוטו זה של אב חסדה אין נזהגת דרך מסורת השומרונים המעוגנת בקריאת התורה ובפיוטים המאוחרים, אלא דרך הלשון העושה שימוש שכוח וחופשי למדי בווי"ו ההיפוך. מעט מן המצוי לרוב בפיוט שלהלן אני מביא כאן: "כי לא הייתי ויברא אתי, וחי לא הייתי והחיי אתי, לא אוכל וימשילני, בעיר ויודעיני, עור ויפקחני, חרש וישמעני, אלם ויבטאני, ריקם וימלאני מכל" (ב, שו' 8-15).

ב. זמן חיבורה של התפילה – בין סוף המאה האחת-עשרה לתחילת המאה השתיים-עשרה

במבט רטרוספקטיבי, היזקקותו של הפייטן השומרונני למאגרי הלשון הללו אינה מפתיעה, שהרי הוא חי לפני התגבשותה של הלשון הבלולה אשר השיגה את עושרה מתוך השימוש הרב שעשו כותביה בלשון הארמית. כאמור, אב חסדה חי בתקופה

15. ראה בן-חיים, תפילה שומרוננית.

16. ראה עואנ"ש ה', §§ 2.9.3-2.9.7.

שבה ביקשה הכתיבה השומרונית להישען על טקסט התורה לכדו, וכבר ראינו לעיל מהן מגבלותיה של כתיבה כזאת. סגנון לשונה של התפילה הזאת היה אפוא בגדר ניסיון, מוצלח מאוד לשכעצמו, לפרוץ את התחום הצר של שדה הכתיבה השומרונית בעברית.

ג. דווקא אב חסדה הוא מחברה של התפילה

אב חסדה היה בקי בספרות זולת הספרות השומרונית, ואף בשאר מעשיו מחוץ למעשי הפיוט נדרש לחיבורי היהודים. כאמור לעיל, כך עשה כאשר התקין תרגום ערבי לתורה – הוא נתן את עינו בתרגום רס"ג היהודי והשתמש בו במעשה התרגום שלו. לימים נופה תרגומו הבלתי כשר מן היסודות היהודיים כדי שיוכל לבוא בקהל בני העדה.¹⁷

ד. חד-פעמיותו של סגנון לשון התפילה

לא רחוק להניח שלימים ניכרו בתפילת אב חסדה יסודות הלשון הזרים, ה"יהודיים" יש להדגיש, שטבע בה. ייתכן שעל כך מצביעה העובדה שהפיוט אינו מן הפיוטים הנאמרים בציבור. אין לדעת אם החרימוהו חכמי העדה, אך מכל מקום אין הוא חלק מן הריטואל השומרוני הקבוע. וכי איך אפשר להם לשומרונים לקבל דבר שממנו עולה ריח יהודי ובו ניכרים רישומי לשון זרים כל כך?

עד כמה הייתה חשובה לחכמי השומרונים הצורה החיצונית של הדברים, מראית העין של לשונם, יכול להעיד פירוש שומרוני לספר בראשית שפרסמה אילה לינושטם.¹⁸ היא הראתה שהחיבור ביסודו היה קראי, והותאם על ידי סופר שומרוני לצורכי העדה. החיבור הקראי המקורי נכתב בשנת 1053 לספירה, ואילו עיבוד החיבור לצורתו השומרונית נעשה בשנת 1348 לספירה, בעיצומה של תקופת התחייה הספרותית של השומרונים, זמן חיבור השלב השני של ה"תולדה",¹⁹ וכתובת کتاب التاريخ, בידי אבו אלפתח.²⁰ מן הפירוש עולות בבירור מסודות יהודיות, העומדות בסתירה עמוקה לאמונות השומרונים, כגון שהוא מזהה את שלם עם ירושלים,²¹ ולא עם שכם. קראיותו של הפירוש עולה, בין השאר, מזהות חלקים ממנו לפירוש הקראי של עלי בן סלימאן. אבל כנגד זאת הלבוש החיצוני שומרוני הוא. רוב המובאות מן התורה מתאימות לנוסח שומרון ולא לנוסח המסורה,

17. ראה הערה 10 להלן.

18. "פירוש קראי על התורה בלבוש שומרוני" בתוך: "בניהו (עורך), ספר זיכרון ליצחק בן-צבי: מחקרים ומקורות לתולדות קהילות ישראל במזרח, א, ירושלים תשכ"ד.

19. ראה הערה 5 לעיל.

20. ראה הערה 5 לעיל.

21. אף הכתיב שהוא נוקט, **ירושלם**, אינו שומרוני, שהרי השומרונים נוהגים לכנות את ירושלים בשמות גנאי, כגון "ארורושלם" (תולדה, ב109).

התעתיק הערבי לפסוקי התורה מתאים להגייה השומרנית דווקא, כגון "עשב בשדך" שתועתק עشب بَشَدَك, על פי הכלל ששי"ן שמאלית נהגית בעברית של השומרונים § (ולא s).²² אכן, נעשה כאן ניסיון ליהנות מפירוש מצוי לספר מספרי התורה, וכפי שציינה ליונשטם, תמוה הדבר שלמרות מהותו הלא-שומרנית המובהקת של החיבור הוא התהלך בקרב קהילות השומרונים. ונראים דבריה ש"לבושו השומרני הגן עליו".

תפילתו של אב חסדה לא נהנתה מכסות כזאת. אדרבה, היא כולה הדורה וכולטת בלבושיה היהודיים. אולי זאת הסיבה שלמרות סגנונה העשיר והמיוחד לא זכתה למקום הכבוד שמין הבחינה הפיוטית הצרופה בוודאי הייתה ראויה לו.

4. תיאור כ"י פצ והתרגום הערבי המלווה אותו

כ"י פצ שנוסחו וביאורו מובאים כאן הוא קניינו של השומרני פינחס בן צדיק בן אבישע בן פינחס ממשפחת הכוהנים בשכם. הוא נכרך בספר אחד עם חיבורים אחרים השונים זה מזה בתוכנם, בכתבם, וכמובן בזמן חיבורם והעתקתם. ביניהם אפשר למצוא טבלאות שונות של לוח שנה ("חשבן קשטה") וכמה תפילות כתובות עברית וערבית.

דפי התפילה עצמה מידותיהם הם אלה: אורך הדף כ-21.5 ס"מ ורוחבו כ-15.6 ס"מ. אורך השטח הכתוב כ-14.9 ס"מ ורוחבו כ-10.9 ס"מ. הכתב מיושב ומראה כתב היד מעיד עליו שאינו בן התקופה המודרנית, אבל אין בו כל קולופון או עדות אחרת כתובה על גילו. לפיכך אכנה אותו כאן פצ, על שם בעליו.

התפילה עצמה תופסת שמונה-עשר עמודים: ראשיתה בעמ' 11 של כתב היד וסופה בעמ' 18. בעמ' 18 מובאת תפילה אחרת (של אב גלוגה).

העמודים 11-5 וב-18 אינם מגוף התפילה, והם ראויים לעיון נפרד. לפיכך לא הבאתים כאן.

שאר הכתוב, בעמודים 5-11, הוא נוסח נוסף לתפילות לימים חמישי ושישי, ואותו הבאתי כאן, מפורש ומבואר, בנספח.

הנוסח שבמהדורת קאולי ובידי"צ לעומת נוסח פצ

שני הבדלים מהותיים יש בין הנוסח המובא במהדורת קאולי²³ לבין פ: (א) נוסח קאולי חלקי בלבד, וכל המצוי בו מצוי בכ"י פצ; אף המצוי אצל קאולי מפוצל: בכרך א מובא חלק התפילה המצוי בכ"י וטיקן, ובנספח שבכרך ב מובאות השלמות מתוך כ"י N; (ב) אין בנוסח קאולי החלוקה של החיבור כולו לתפילות לפי ימי השבוע.

22. ראה עואנ"ש ה, § 1.1.6.1.

23. חלקו העיקרי (כרך א, עמ' 79) מבוסס על המצוי בכ"י וטיקן. חלק אחד שבנספח (כרך ב, עמ' 869) מועתק מכ"י Harl. 5514 שבמוזאון הבריטי (H3 במהדורת קאולי), וחלק אחר בנספח (כרך ב, עמ' 875) מועתק מכ"י Or. 5034 שבמוזאון הבריטי (N במהדורת קאולי).

שני הנוסחים אמנם קרובים ביותר זה לזה, ועיקר ההבדלים שבהם הם הבדלי כתיב בלתי מהותיים. ההבדלים שאינם הבדלי כתיב קלים מאוד בדרך כלל. מכיוון שכל ההבדלים כולם אינם רבים הבאתי את כולם. אף ד"צ קרוב בנוסחו לקאולי, וככל הנראה נסמך עליו עורכו במידה רבה. יתרונו שגם בו יש חלוקה לימים, וכן מובאים בו שני נוסחים לתפילות לימים חמישי ושישי. ההבדל העקרוני בין ד"צ לכ"י פ הוא בתפילות לימים האלה, כפי שציינתי לעיל, הערה 9.

התרגום הערבי

אין התרגום הערבי מעשה ידיו של אב חסדה הצורי, מחבר הנוסח העברי של התפילה. דבר זה עולה מכמה מקומות שניכר בהם כי המתרגם הערבי לא הבין את המקור העברי. הנה שניים מן המקומות הללו:

א. המשל לא למען	ואלסלטאן לא לאגל
והחכם לא בעבור	ואלעאלם לא בסבב (א, שו' 8-9)

מן ההקבלה של שני הטורים ברור כי המחבר ביקש לומר שהאל, בניגוד לשליט בשר ודם, אינו שולט למען סיפוק צרכיו האישיים. עולה מכאן שהשתמש כאן בשורש חכ"ם במשמעו הערבי, כלומר 'שלט'. דווקא המתרגם הערבי הבין את המילה כמשמעה הארמי, 'יודע', ותרגם בהתאם להבנתו, ואלעאלם. נמצא נוסח התרגום מלמד שהתרגום אינו משל המחבר עצמו. וראוי לציין כי לא נמצא בכל חיבורי השומרונים חכ"ם שמשמעו של"ט, אלא בתפילה זו.

ב. אחד ברד בלא שני ולא משל ואחד פרד בעיר ת'אני ולא ולי (א, שו' 23) כמילת משל נתכוון המחבר לומר שאין כמו האל, כשימושה של משל באיוב מא, כה: "אין על עפר משל", וכשימושה של מִטְל בערבית. אין משל במשמעות זו משמשת כלל בחיבורי השומרונים, אלא שכיחה בהם המשמעות 'שלטון' או המשמעות הנתונה בצירוף משל ושנינה. כל כך זרה הייתה המשמעות 'דמיון' למתרגם הערבי, עד שהתעלם מן ההקשר והעמיד ולי, כלומר 'מושל'. מה זמנו של בעל התרגום הערבי איננו יודעים, אך בוודאי היה מרוחק מזמנו של אב חסדה, שאילולא כן היה מיטיב יותר לרדת לכוונת דבריו.

הטקסט של פצ כולל התרגום הערבי

הערות

1. מספרי העמודים מצוינים בתוך סוגריים רבועים: תחילה מצוין הסדר אשר לפי שיקול דעתי הוא הנכון (מ' 1 עד 18), ואחר כך מובא ציון הדפים שבכ"י פצ (מ' 11ב עד 18א), למשל [1; (11ב)].
2. החלוקה לשורות היא שלי ונעשתה על פי תוכן הכתוב.

3. בצד שמאל מובא התרגום הערבי שבכ"י פצ.
4. נוסח ד"צ לא הובא דרך שיטה אלא במקרים של שוני מהותי בינו לבין המצוי ב־פצ או ב־ק. במקרים רבים נסמך ד"צ על ק, לכן לא טרחתי להביא את נוסחו כאשר היה זהה לנוסח ק השונה מנוסח פצ. כאמור, הבדל מהותי בין פצ ל־ד"צ הוא בתפילות לימים חמישי ושישי: מה שמובא ב־ד"צ כנוסחים נוספים לתפילות לימים האלה מופיע בכ"י פצ ברצף הרגיל של החיבור. ולהפך: הנוסחים המובאים ב־ד"צ כעיקר מופיעים בכ"י פצ בנפרד, לפני התפילה כולה, והבאתי אותם כאן בנספח.
5. במקום נקודות דיאקריטיות שיש בכ"י פצ סימנתי גרש: למשל, תי"ו ושלוש נקודות עליה, ת, סימנתי ת' וכן: ע', ט', ד'.

[התפילה ליום ראשון]

[1; (b11)]

ולו עור התפלה הקטנה	ולה איצ'א אלצלוה الصغره
רצון יהוה עליו אמן	רצ'י אללה ענה אמין
ברוך אתה יהוה אלהינו	תבארכת יא אללה אלהנא
5 האלהים האל	אלרב אלקאדר
אשר לא מראש	לא מן בדאיה
העקר לכל בעל ראש	אלאצל לכל דו בדאיה

1 ליום ראשון – ד"צ ליום חדה; שע מנאט يوم الأحد • 3 אמן – ק צלות הזקן היתר הנכון החכום אבי חסדה הצורי יסלה (לו ה' אמן): • 5 האל – ק ליתא • 6 לא – ק ליתא.

2 הקטנה – החיבור האחר הוא הפיוט הארמי שהוזכר קודם (עמ' 160 לעיל), או תפילה אחרת שהיום אין אנו מכירים אותה.

3 עליו – לשון ברכה זו על המת עשויה בחבניית הערכית, ואמנם התרגום הערבי (להלן: התה"ע) חזר אל המבנה של שפת המקור: "רצ'י אללה ענה". נוסח זה ונוסחים דומים לו שכחים מאוד בכותרותיהם של פיוטים שומרונים, למשל "צלות עמרם דרה רצון יהוה וסליחתו עליו אמן" (קאולי, עמ' 27). וכן בחיבורים שומרונים אחרים: "אבותינו עליהם הרצון" (התולדה, 4א6); "ורצון יהוה ישרי עלינו" (תיבת מרקה, 237ב).

4 אלהינו – נוסח הברכה מופיע כבר אצל מרקה בן המאה הרביעית (עואנ"ש ג, ס"ב, עמ' 242); על כן אין הכרח להניח כי הפייטן שאל את הדברים מתוך מקורות יהודיים, כגון דברי הימים א כט, י: "ברוך אתה ה' אלהי ישראל אבינו מעולם ועד עולם", ואין צריך לומר שזה לשון פתיחה שכיה מאוד בסידור התפילות היהודי.

6 אשר לא מראש – רוצה לומר שהאל הוא לפני כל ראשית. ראה עמ' 161 לעיל.

7 בעל ראש – "בעל ראש" הוא מי שהיה בראשית. כלומר לנסמך בעל אין כאן המשמעות הרגילה של 'בעלות' אלא הוא מצביע על זיקה כלשהי של האוביקט האמור (כאן: אנשים) אל הסומך: האדם הראשון.

אלסלטאן לא לאגל	המשל לא למען
ואלעאלם לא בסבב	והחכם לא בעבור
פלד'לך עלי אלכל ב[ק]דר	10 לכן על כל יוכל
ולא יצעב עליה צעב	ולא יקשה עליו קשה
ויעלם כל שי	וידע כלה
ולא יח'פי ענה ח'פי	ולא יפלא ממו נפלא
מן אלאבד והלד'א ואלי אבד אלאבדין	מעולם ככה ועד עולם ועד
בע'יר תע'יר ולא תבד'יל	15 בלי חלוף ואין המיר
וכל ולי דונה	וכל משל זולתיו
וכל חכים סואה	וכל חכום בלעדיו
ען קרב אתו וען בדאיה כאנו	מקרב באו ומראש נהיו

12 כלה - ה"א תלויה; ק כל • 13 יפלא ממו - ק יפלא ממנו • 14 ככה - ק כמה • 17 חכום - ק חכם.

- 8-9 המשל... בעבור - פירוש לשתי שורות אלה ראה לעיל, עמ' 167.
- 10 יוכל - איוב מב, ב: "ידעתי כי כל תוכל ולא יבצר ממך מזמה".
- 11 קשה - הכוונה: שום דבר קשה לא יקשה עליו. הצירוף "קשה על" מצוי בעברית לראשונה בספר שופטים: "ותלך יד בני ישראל הלוך וקשה על יבין מלך כנען" (ד, כד).
- 12 וידע כלה - והוא יודע הכול.
- 13 ממו - ממו במקום ממנו וכמו במקום כמוהו (ראה להלן, הערה לשו' 22) הן צורות שומרוניות טיפוסיות השכיחות מאוד בפיוטים המאוחרים, כגון "וממו דבר לא יפלא" (אלעזר, קאולי, עמ' 37); "ובתי מצרים ממו מלא" (יצחק בן הכהן הלוי, שם, עמ' 118); "לא קעם כמו" (טביה בן יצחק, שם, עמ' 105); "בקל רם לית כמו" (אברהם הקבצני, שם, עמ' 244). יפלא - השווה לבראשית יח, יד: "היפלא מה' דבר".
- 14 ככה - כך היה מעולם וכך יהיה. ועד עולם ועד - ראה עמ' 161 לעיל. "עד עולם ועד" הוא הכלאה של "עד עולם" (למשל, בראשית יג, טו) ו"לעולם ועד" (שמות טו, יח). וכן ראה, למשל, "יחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו" (תהלים קג, יז).
- 15 בלי... המיר - אין הוא בן חלוף ואין לו תחליף. לעניין הלשון ראה ויקרא כז, י: "לא יחלפנו ולא ימיר אתו". יוער לשימוש התדיר בצורת המקור בלא למ"ד השכיחה מאוד בפיוט זה, וכן לשימושה של אין במוכן 'אי אפשר', שימוש שלא נמצא בתורה (ונמצא בנ"ך, כגון בקהלת ג, יד: "עליו אין להוסיף וממנו אין לגרע").
- 16 זולתיו - זולתו. הכתיב יו משמש בטקסטים שומרוניים לציון התנועה o, ויסודו בכינוי הרבים בצורות כגון ידיו שהתכווץ בהן הדיפתונג והיה לתנועת o, ונתפס הרצף יו לסמן את התנועה o, גם במקומות שמעיקרא לא הייתה בהם יו"ד (ראה תיבת מרקה, עמ' 17).
- 17 חכום - כאן, כמו בשו' 9 לעיל, חכ"ם כמשמעו בערבית, 'שליט', והמשקל קטול. בלעדיו - חוץ ממנו, אחר. לשימוש דומה השווה "מן שוה רחצונה על בלעדי וילה" (מי ששם מבטחו בזולתו, אוי לך, תיבת מרקה, 201ב).
- 18 באו - דברים לב, יז: "חדשים מקרב באו". ומראש - בני האדם הם שנעשו "מראש" (תואר הפועל הזה אינו מופיע בתורה), ואילו האלהים, כאמור לעיל, הוא "האל אשר לא מראש".

וכאללמח בקיו יפנו כאן לא יכוננו	וכרגע יתמו כאין היו
צנעה קדרתה ועלאת סלטנתה	20 עשות ידו ותבואת שלטנו
לה לא ישבהוון ולה לא יצאפפון	לו לא ידמו ואליו לא יערכו
אן ליס לה שביה ולא מתייל	כי אין דומי ולא דמו
ואחד פרד בעייר ת'אני ולא ולי	אחד בדר בלא שני ולא משל
וכל אלאכאבר צע'אר בין ידיה	וכל רבים מעטים פניו
וכל מרתפעיין מנחפט'יין	25 וכל רמים שפלים
וכל אלעלמא גהאל	וכל ידעים בעירים
וכל אלמלוך ד'ליליין ופקרא	וכל מלכים דלים ועניים

22 דמו - ק ד"צ כי אין לו דמה ולא כמו • 23 שני - ק ד"צ+ ולא עזר • 27 מלכים - ק המלכים • ועניים - ק וענים.

19 כאין היו - ראה עמ' 161 לעיל.

20 עשות - שם עצם עשות (שלא במעמד המקור של בניין קל) שמוכנו 'מעשה', 'עשייה', נמצא משמש גם בתיבת מרקה: "כי היו יאספו מיני התמח והגאות עשות ארון קני [...] היו חרשיה ילאו מעשות כהם דאנון עשות אל גדול" (כי כללו מיני הפלא והגדולות מעשה ארון קונה... ונלאו החרשים מלעשות כמותם, שהם מעשה אל גדול', 87א). וכן ראה עוד להלן שר' 52. שלטנו - ראה עמ' 161 לעיל.

21-23 לו... ולא משל - לפירוש שורות אלו ראה עמ' 162.

22 דמו - ראה לעיל, עמ' 162. מילת היחס ל' חסרה, ונוסח ק "כי אין לו דמה ולא כמו [כמוהו]" חלק יותר. התה"ע שהעמיד כנגד דמו את "מתייל" ביקש לומר "אין דומה לו ואין כמוהו", ואמנם דמו משמשת באנ"ש במשמעות 'משל', כגון "מד לית דמו לכהנתה ולנביותה כן לית לך דמו בכל כתביה" (כשם שאין משל לכהונה ולנבואה, כן אין משל לך בכל האותיות, תיבת מרקה, 289ב). דמו פירושה, כרגיל, הוא גם 'דמות', כגון בתרגום השומרוני: "לא תעבד לך פסל וכל דמו" (שמות כ, ג). ואפשר שזו הייתה כוונת הפייטן כאן.

23 שני - השווה לשיר הייחוד ליום חמישי המובא בסידור: "וגם לעזר לא נצרכת". ולא משל - ואין כמוהו; ראה עמ' 167 לעיל.

24 פניו - הדברים נכתבו בזיקה לכתוב בספר במדבר יג, יח: "וראיתם את הארץ מה היא ואת העם הישב עליה החזק הוא הרפא המעט הוא אם רב". וכאן בוודאי רב הוא 'גדולי' ומעט הוא 'עלוב', כגון בדברי בן סירא: "בזבה מעוטים יתערער" (יט א 12), וכיוון לזה יפה התה"ע: "וכל אלאכאבר צע'אר בין ידיה". נראה כי שימוש מילת היחס פני בלא ל' מושפע ממילת היחס הארמית קדם: "ואלפה קמי (>קדמי) הר סיני" ('ולמדו לפני הר סיני', עמרם, עואנ"ש ג, ס"ב, עמ' 73). ושימוש זה רגיל מאוד בעש"ב: "הגבור דלא יחדל כל עליונים פניו שפלים" ('הגיבור שאינו חדל, כל העליונים שפלים לפניו', קאולי, עמ' 213; וראה ביתר פירוט בספרי LSH, ברפוס).

25 שפלים - על המקור של הצירוף רם ושפל ראה לעיל עמ' 162.

26 בעירים - ראה עמ' 162 לעיל.

27 ועניים - ראה עמ' 163 לעיל. חסרון ה"א הידיעה בצירוף סמיכות שנסמכו כל וסומכו שם בריבוי, כאן ובשורות הקודמות, שכ"ח בלשון הפיוט הזה, וכמוהו נמצא למשל "לנחם כל אבלים" (ישעיהו

עשה גדלות בלא יגע	צאנע עט'אים בעייר תעב
נוראות ונפלאות באין תלאה	האילאת ומעגזאת בלא משקה
עזר אין לו ולא מועץ	עון ליס לה ולא מרשד
30 מודיע הבעירים	מעלם אלגהאל
ומרנן האלמים	ומנטק אלח'ירס
ופוקיח העוירים	ומבצר אלעמי
ומשמיע החרשים	ומסמע אלצם
35 כל טוב וישר פרי דעתו	כל חסן וצואב ת'מרה עלמה
[2; (א12)] חי לא ככל החיים	חי לא כגמיע אלאחיא
לא על מחיה ובלי נשמת החיים	לא עלי חייה ובעייר נסמה חייה
וחיי כל החיים שאולים מלפניו	וחייה כל אלאחיא עאירה מנה
ומחית כל הנפשות מתתו	ומאדה כל אלנפוס מן נעמה
40 עשיר מכל	ע'ני ען אלכל
וכל עושר מלפניו	וכל ע'נא מן קבלה
ולו לא יעשיר	ולה לא יע'ני

38 שאולים - ק שאלים • 39 ומחית - ק ומחיא • מתתו - ק מחסדו • 40-41 מכל וכל - מכלוכל?; ק מכלכל • 41 עושר - ד"צ עשיר • מלפניו - מ"ם תלויה; ק מלפניו.

ו, יב), "והיו כל זדים וכל עשה רשעה קש" (מלאכי ג, יט). התופעה ידועה גם בארמית הקדמונית, אה"ש, טורית וארמית נוצרית של ארץ ישראל (ראה עואנ"ש ג, ס"ב, עמ' 173, הערה לשו' 28). יגע - השווה לבראשית רבה יב, י: "לא בעמל וביגיעה ברא הקב"ה את עולמו". וכבר נמצא בפיוט שומרוני: "ואיך אתה נשא בלא יגע כלם" (עואנ"ש ג, ס"ב, עמ' 125; אמנם השומרונים מייחסים את הפיוט הזה לעמרם דרה, הפייטן הגדול בן המאה הרביעית, אבל אפשר שהפיוט נתחבר בידי עמרם אחר, הכוהן הגדול שכיהן בשכם במאה השלוש-עשרה [ראה שם, עמ' 12], כמאה שנה אחרי אב חסדה).

29 תלאה - "משקה" שבתה"ע גם היא בעלת שתי המשמעויות: 'צרה', 'עייפות', והשנייה היא עיקר כאן.

30 לו - לשון דומה בהקשר אחר נמצא בדניאל יא, מה: "ואין עוזר לו" (וראה הערה לשו' 23 לעיל). מועץ - כנגד הרגיל: "יועץ", וזה חידוש של אב חסדה שלא נמצא בעברית, ואולי המ"ם התחילית באה בהשפעת مرشد (המובאת בתה"ע) או مستشار, مشير, ואפשר שגזר את המילה מן מועצה (למשל, משלי כב, כ), וראוי לציין כי אין מועצה באה בתורה.

31 הבעירים - על מילה זו ועל שלוש השורות הבאות ראה עמ' 162-163 לעיל.
37 לא... החיים - ראה עמ' 163 לעיל.

38 החיים שאולים מלפניו - השווה לתהלים כא, ה: "חיים שאל ממך נתתה לו ארך ימים עולם ועד".
39 ומחית... מתתו - השווה: "ויט עלינו חסד לפני מלכי פרס לתת לנו מחיה" (עזרא ט, ט). התה"ע "מן נעמה" מתאים יותר לנוסח קאולי, "מחסדו".

41 מלפניו - דברי הימים א כט, יב: "והעשר והכבוד מלפניך ואתה מושל בכל" (וכן בתפילת השחר).
42 יעשיר - התה"ע מתאים לנוסח של פצ, כלומר: האל עשיר מכול, וכל עושר מצוי לפניו, ואתו

וכל ח'יר מן ענדה ואליה לא יחסן ינבוע אלח'יר אלדי לא יסתד ומעין אלאחסאן אלדי לא ינט'ם כל ח'יר יוגד מן הואטל רחמתה וכל אחסאן יסתמד מן כרמאת נעמה אליה כל אלעיון מרפועה ועליה כל אלנפוס מטרחה ואליה גמיע אלכפוף מבסוטה ומן סואה ליס בקא כל אפעאלה צואב וכל צנאעתה חכמה וכל סבלה חכם ט'לאל ליס פי טרקה חיף ליס פי אחכאמה פסאד ליס פי אפעאלה לה אלעבאדה ומנה אלמח'אפה ובה אלתמסך ועליה אלאתכאל	וכל טוב מתתו ולו לא ייטב מקור הטוב אשר לא יסכר ומעין החסד אשר לא יסתם כל טוב ימצא מן נוזלי רחמיו וכל חסד ינחל מן נדבות תהומיו אליו כל עינים תלאות ועליו כל נפשות נשאות ופניו כל כפים פרשות ומבלעדיו אין לחיות כל עשותו מישור וכל מלאכתו חכמה וכל דרכיו משפט תעות לא בדרכיו עול אין במשפטיו שחת אין בפעליו אתו לעבדה וממנו ליראה ובו להדבקה ועליו למבטח	45 50 55 60

43 מתתו - ד"צ מאתו. והתה"ע של פצ "מן ענדה" מתאים לזה • 46 מן נוזלי - ק מנוזלי • 47 מן נדבות - ק מנדבות • תהומיו - ק תהומו • 48 עינים - ק העינים • 49 נפשות נשאות - ק הנפשות בטעות • 52 מישור - ק ישרים • 56 במשפטיו - ק במשפטו • 60 ועליו למבטח - ק

(את האל) אינו מעשיר (מפני שהוא עשיר ממנו). נוסח קאולי מציע "מכלכל", וזו ככל הנראה צורת פועל שיסודה "מתכלכל" (הידמות התי"ו בעברית ובארמית של ארץ ישראל בתקופת הבית השני הייתה תופעה שכיחה; ראה LSH, בדפוס). לפי זה פשר הכתוב: העשיר מתכלכל על ידי האל, והוא את האל אינו מעשיר. והנוסח הראשון ופירושו נראים לי יותר.

43 וכל... ייטב - כל הטוב ניתן ממנו, והוא אינו זקוק לכל טוב.
 47 וכל... תהומיו - הכתוב מקביל לשורה הקודמת: כל החסדים ניתנים מנדבותיו.
 48 תלאות - התה"ש לבראשית יח, ב ("וישא עיניו וירא"): "ותלה עיניו וחזה". וקרוב לזה בתפילת המוסף לראש השנה: "כי לך עינינו תלויות". הכתיב תלאות מכוון אל הצורה *tāluwwoṭ, שהו"ו הכפולה בה היא הגה מעבר, כמו שנמצא בלשון התורה nequwwoṃ (נקיים, כנגד נקיים בנוסח המסורה, בראשית מד, י; עואנ"ש ה, 2.13.6§).

52 עשותו - עשייתו. מישור - ישעיהו יא, ד: "ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ".
 54 וכל דרכיו משפט - דברים לב, ד: "כי כל דרכיו משפט".
 56 עול אין במשפטיו - "לא תעשו עול במשפט" (ויקרא יט, טו), "הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא; שחת לו לא בניו מומם" (דברים לב, ד-ה).
 58-60 אתו לעבדה... ועליו למבטח - דברים י, כ: "את ה' אלהיך תירא ואתו תעבד ובו תדבק ובשמנו

אנה ולי אלחק	כי הוא אדון אמת
וכל מא סואה הבא	וכל דבלעדיו הבל
יסבח ויקדס	יתהלל ויקדש
תבארך אלהנא אבדא	ברוך אלהינו לעולם
ותעאלי דכרה סרמדא	65 וברוך שמו לעולם
ליס אלה אלא ואחד	לית אלה אלא אחד

[3; (12)ב]

ב: -

[התפילה ליום שני]

תבארך אלד'י ליס יחצי גודה מן	ברוך אשר לא יספר טובו מרב
אלכת'רה	
פלדלך עלי גמלתה נשכרה	על כן על ראשו נברכהו
אן ליס פי אלמקדור תפצילה	5 כי אין לאל יד לפרטהו
אחמדה עלי אחסאנה אלד'י אסעפני	אברכהו על חסדו אשר העביטני
ועלי מראחמה אלד'י תצ'אעפו עלי	ועל רחמיו אשר נכמרו עלי

שתי המילים ליתא • 62 דבלעדיו - ק בלעדיו • 63-65 יתהלל... לעולם - ק יתהלל וברוך שם קדשך לעולם.

1 ב: - ק ליתא; דו"צ ליום השני; שע מאט. يوم الاثنين.

תשבע". צורות המקור כגון ליראה שבתורה תלויות בפועל, וכאן הן עצמאיות והוראתן מודאלית: ממנו יש לפחד ובו יש לדבוק ולבטוח. המקור ממין נקבה להדבקה של בניין נפעל יסודו בתורה (דברים יא, כב, wleddâbêqa; נוסח המסורה: "לדבקה בו").

66 אחד - זו נוסחת חתימה שכיחה מאוד בפיוטים ובתפילות שומרוניות.

3 מרב - על פי בראשית לב, יג: "כחול הים אשר לא יספר מרב".

4 ראשו - התה"ע "עלי גמלתה" מלמד כי במילים "על ראשו" ביקש לומר 'את כולו'. אב חסדה שאל את הצירוף "על ראשו" מוקרא ד, יא והשתמש בו כשם שעברית היהודים עושה שימוש בצירוף כולו, "על ראשו ועל כרעיו" בדיוק באותה משמעות, למשל כדרך שפירש רש"י בשמות יב, ט: "כולו כאחד".

5 כי - לחיזוק. כמו בעברית המקרא, כן בארמית משמשת כי לחיזוק: "כיי אקימת לך סהדים מרבים למדעך" (אכן אני הקימותי לך עדים המרבים ידיעתך, תיבת מרקה, 173ב). לפרטהו - לפרוט את מעלותיו. פר"ט עניינו גם 'אמר' סתם, ולא דווקא בפירוט, כגון "פריטין ברכתה ומרבים מן אודאותה" (אומרים את הברכה ומרבים את ההודיה, תיבת מרקה, 129א).

6 העביטני - גם ההקשר וגם התרגום הערבי "אסעפני" מלמדים על המשמעות 'העניק'. שימוש זה של העביט לא ראינו דוגמתו במקום אחר.

7 עלי - לפי הנוסח השומרוני מילת היחס על באה עם כמ"ר גם בבראשית מג, ל (נוסח המסורה: "נכמרו רחמיו אל אחיו").

אנני מא כנת תם ח'לקני	כי לא הייתי ויברא אתי
וחי מא כנת פאחיאני	וחי לא הייתי והחיי אתי
מא כנת אקדר פקדרני	10 לא אוכל וימשילני
גאהל פעלמני	בעיר ויודעיני
אעמי פאבצרני	עור ויפקחני
אצם פאסמעני	חרש וישמעני
אחר'ס פאנטקני	אלם ויבטאני
צפרא פמלאני מן אלכל	15 ריקם וימלאני מכל
ואשבע גועי וארוי עטשי	והשביע רעבי והרוה צמאי
ואכסי עריי ואסכן ערבתי	והלכיש ערימותי והשכין מגרי
ופי וקת שדתי יעינני	ובעת צרתי יענני
ופי יום ציקי יגד לי	וביום לחצי ימצא לי
אלחאפט' לי מן תולדאת איאמי	20 השומיר אתי מתולדות יומי
ומן נתאג ליאליי יחגבני	ומהרות לילותי ישגיבני
תרסי אלדי לא יבלי	מגני אשר לא יבלי
וכנוזי אלדי לא יביד	וצפני אשר לא יאבד

8 אתי - תלויה; ק אתי • 9 והחיי - ק ויחיה • 10 לא - ק ולא • וימשילני - ק וימשילני • 11 ויודעיני - ק ויודעיני • 13 וישמעני - ק וישמעני • 15 מכל - ד"צ הוסיף בין לוכסנים: כלום • 16 והרוה - ק וארוה • 19 וביום - ק ביום • 21 ישגיבני - ק ישגבני.

8 אתי - אותי. הכתיב תמיד חסר ולפעמים מסומנת האות, מעל האל"ף כדי להצביע על ההגייה *uti*.
10 וימשילני - השווה תהלים ח, ז: "תמשילהו במעשי ידיך".

11 ויודעיני - נתן לי דעת.

13 וישמעני - פועל הגרימה הזה, כמו ויבטאני, שבסמוך, הוא חידוש המחבר שלא ראיתי במקום אחר בעברית.

15 ריקם - אם אין זה קיצור של "באתי ריקם", הרי "ריקם" משמש כאן לא כתואר הפועל אלא כשם תואר ('ריק'), ואף זה מיוחד לפייטננו.

18 יענני - "אל ה' בצרתה לי קראתי ויענני" (תהלים קכ, א). התה"ע "יעניני" תפס לשון "סיוע".

19 ימצא לי - יתן לי (את מחסורי), כמו: "ואת העלה המציאו אליו לנתחיה" (ויקרא ט, יג).

21 ישגיבני - יסתירני מפני מה שעתיד הלילה להרות. ב"ד"צ חילק המעתיק כך: "השומר אתי מתולדות יומי ומהרות לילותי; ישגבני מגני אשר לא יבלה", ואף זה אפשרי. אשר לשורש שג"ב, כבר הזדמן לי להראות כי בעברית היהודים, כמו בעברית השומרונים, יש לשורש הזה המשמעות 'הסתיר', 'כיסה' ('שג"ב: שורש עברי שאחד ממשמעיו הסתתר', לשוננו סה (תשס"ג), עמ' 105-115).

22 יבלי - יתבלה.

23 וצפני - המצפין אותי, המגן עליי.

וד'אכרי אלדי לא ינסי	וזכורי אשר לא ישכח
אלמעטי לי מן עזיר שקא כפי	25 ונתן לי אשר לא בעצב כפי
ואמדני מן דון תעב ידי	והנחלני אשר לא ביגע ידי
ואיצא פטנני כיף אצרפהא	ועוד הבינני איך לשלחם
ענד פעלי אן ארדת אצל	וכעשותי אם כחפצי אשיגה
פהו אלמופק	והוא המצליח
ואן לם פהו אלממתחן	30 ואם לא הו המנסי
ליכת'ד אלח'יר פי אלאח'רה	להרבות טוב באחרת
כמא קאל פי אלשריעה אלמקדסה	כאשר דבר בתורה הקדושה
בסבב אשקאך ובסבב אמתחאנך	למען ענותך ולמען נסותך
ליחסן אליך פי אח'רתך	להטיבך באחריתך
تبارك من ليس يحصاو جوده	35 ברוך אשר לא יפקד טובו
פי אלצ'יק ואלסעה	4; (13א) בלחץ וברבח
פתבארך אסם קדסה אבדא	וברוך שם קדשו לעולם
ליס אלה אלא ואחד	לית אלה אלא אחד

25 ונתן - ה"א תלויה מעל הוי"ו; ק ונתן • 27 איך - ק היך • 28 וכעשותי - ק ומעשותי • אם - דו"צ ליתא • אשיגה - ק השיגה • אן - בכה"י: אן אן • 29 והוא - ק הוא • 30 הו - ק הוא • המנסי - ק המנסה • 31 באחרת - ק באחרית • 33 ענותך ולמען נסותך - בין השיטין • 36 וברבח - ב"ת תלויה; ק וברוח • 37 קדשו - ד"צ הוסיף בין לוכסנים: קדשך.

25 בעצב כפי - עמל ידי. כלומר נותן לי לא לפי מעשיי (אלא יותר מכך), והשורה הבאה זהה לזו בדיוק במשמעותה.

27 הבינני - לימדני. השווה לישעיהו מ, יד: "את מי נועץ ויבינהו". לשלחם - לנהלם (את הדברים אשר האל הנחילך). זו שאילת משמעות מן صرف.

28-29 וכעשותי... המצליח - ואם כמעשיי אני משיג את חפצי, הרי האל הוא המצליח.

30 ואם לא הו המנסי - ואם איני משיג את חפצי, הרי זה הוא המעמיד אותי בניסיון.

31 להרבות טוב באחרת - להיטיב עמי בסופו של הדבר, וזה מסתבר מן הפסוק שהביא בשורה 34 בסמוך.

32 דבר - זו נוסחה שומרונית שכיחה לפני מובאה מן התורה. למשל, בתולדה: "כאשר דבר ה' כי תבאו אל הארץ" (ויקרא כג, י; תולדה ב31), ודומה לזה שם: "על פי דברו בהר סיני כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם" (ויקרא כה, ב; תולדה ב37). השפעת הערבית בעיצובה של נוסחה זו נראית בתרגום הערבי: "כמא קאל פי אלשריעה אלמקדסה".

33 למען... נסותך - על פי דברים ח, ב: "למען ענותך לנסותך".

34 באחריתך - דברים ח, טז.

35 יפקד טובו - שלא באותה משמעות דומה לזה הכתוב במשלי יט, כג: "יראת ה' לחיים ושבע ילין כל יפקד רע".

ג: -

[התפילה ליום שלישי]

אשכרה עלי סבל אלחיוה	אברכהו על תרח החיים
אלד'י יסר לדינא	אשר הישר לפנינו
ועלי טריק אלח'יר ואלאחסאן	5 ועל דרך הטוב והישר
אלד'י אעד לבצאירנא	אשר הכין לעינינו
צעוד אלי אלעלו אנחטאט	מעלת שמימה בלי רדת
ורפעה ללשוואהק בע'יר סקוט	ושאת לשחוקים באין נפל
מלבסאת תאג אלבהא	מלבישות נזר הוד
ומחשיאת דניאת וקאר	10 וחבישות מגבעות כבוד
אדלה אלה וטורקה	עדות אלהים ודרכיו
אלמוצלה ללאנסאן אלי אללה	המגעיות אנוש עד לאלהים
אלמנילה רצ'ואנה בהם	והמנחלות רצונו בהם
ללתמיז בין אלגיד ואלרדי	להבדיל בין טוב לרע
ולאעאדה אלח'פ'יאת ט'אהראת	15 ולהשיב נסתרות נגלאות
ולתאדיב מן תאדיב אלבא	ולהוסרה ממוסר האבות

1 ג: - ק ליחא; ד"צ ליום השלישי; שע מנאט يوم الثلاثاء • 3 תרח - ק ארח • 4 הישר - ק השיב • 9 מלבישות - ק מלבישת • 12 המגעיות - ק המגבעות; ד"צ המגיעות • אנוש - ק אנושה • 13 והמנחלות - ק והמנחילות • 16 ממוסר - ק ממוסר.

3 תרח - מן ההקשר עולה כי הקריאה ארח היא עיקר, ותמיכה לכך מן התה"ע "סבל", כלומר הפייטן מברך את האל על דרך החיים אשר סלל לפניו.

7 מעלת - דרך האל מעלה השמימה.

8 ושאת - נושאת. בחיבורי השומרונים, כמו בעברית של הפיוט הארץ ישראלי היהודי, שכחה מאוד נטיית פועלי פ"נ ופ"י בלא פה"פ שלהם גם בזמן עבר, למשל "צאו מעבדה קשה" (קאולי, עמ' 573; ראה בפירוט LSH, בדפוס). נשילת פה"פ בצורות הבינוני אינה רגילה, אך היא מתועדת גם בפיוט העברי, ואפילו בשורש זה ממש: "כלי הקודש שאוים" (במקום נשואים, כלומר עמוסים, בפיוט של האנונימוס, עמ' 233). לשחוקים - לשחקים.

9 מלבישות - הכתוב קשה: ייתכן כי ביקש לומר שדרכי האל כמוהן כמלבישות את ההולך בהן כתר הוד וכחובשות על ראשו מגבעות כבוד.

10 כבוד - שמות כח, מ: "ומגבעות תעשה להם לכבוד ולתפארת".

12 המגעיות - המגיעות. זה פועל גרימה, כלומר דרכי האל מקרבות את האדם אל הרצון האלוהי.

13 והמנחלות רצונו בהם - רוצה לומר שההולך בדרכי האל נוחל את רצון האל והוא משכיל להבדיל בין טוב לרע וכן כל המפורט בהמשך.

15 ולהשיב נסתרות נגלאות - ולהפוך את הנסתרות לנגלות. משמעות השיב והתחביר מושפעים מן הערבית הניכרת בטור הערבי: "ולאעאדה אלח'פ'יאת ט'אהראת".

16 ולהוסרה - מקור ממין נקבה, כמו להוסר, ונראה כי נבנה בתבנית צורות המקור הארמית של

ולתואביח אלנפס בעייר חזי	ולהוכיח נפש בלי בושה
במנהאג אלעאלם אלדי צנע	במנחג העולם אשר עשה
סרור מח'לוט בחזן	ששון ערוב ביגון
חיוה במות חסן בקביח	20 חיים במות טוב ברע
כל עטיה תעוד ללאח'די	וכל תת תשוב למלקח
וכל נחלה אלי וראת'ה	וכל נחלה לירשה
עטה ללמרתשדין ואדלה ללמתפקין	מוסר למשכילים ועדות למבינים
ללעלם אן סביל הד'א געל אלקאדר	לדעת כי שביל נתן אל זאת
אלי מקר אלחיוה אעד למתנסכיה	25 אל מנחות החיים הכין לחסדיו
ד'ח'ירה לח'איפי אסמה	צפין ליראי שמו
גלאל לא ינקטע	כבוד לא יחדל
ע'נא ליס ינקרין	עושר לא יורש
ואמן חצין מן אלחונף	מבטח יצור מפחד
חיוה לא תנתיח	30 חיים לא יתמו
ולד'את לא תפני	[5; (13ב)] ונעימות לא יכלו
גזא פעל אלחק ועמל אלעדל	יען עשות משפט ומפעל צדק

17 ולהוכיח - ק ולהוכח • 18 במנחג - ק במנהג • 21 וכל - ק כל • 24 לדעת... זאת - ק לעדת כל שביל נתן זאת אל • 25 אל - ק ליתא; ד"צ למנחות.

אתפעל, שצורתן נקבה, אף כי מקור ממין נקבה של בניין נפעל יש כבר בלשון התורה (ראה לעיל להדבקה, התפילה ליום א', שו' 59).

19 ביגון - הששון והיגון מעורבים זה לזה. השווה "ששון ותוגה נדבקו" (מועד קטן, כה ע"ב). אין הבניין הקל משמש במשמעות העירוב, על כן מוטב להניח שעירוב אינו בינוני פעול של קל, אלא מקור קיטול של פיעל המשמש כאן, כדרכו של הפייטן, במקום פועל מפורש.

21 וכל... למלקח - ממשיך את רעיון העירוב: כל מתן עתיד להפוך למלקוח, כלומר לשוב לאחריהם.

22 נחלה לירשה - אין נחלה וירשה משמשות כאן כרגיל, אלא נחלה הוא הדבר שניתן, והיא מקבילה אל תת שבשורה הקודמת, וירשה היא הדבר שנתקבל, והיא מקבילה למלקח.

24 לדעת... זאת - לפי נוסח פצ ביקש לומר: האל נתן שכל ובינה כדי לדעת את דרכיו.

25 אל... לחסדיו - זימן לחסדיו מנוחה. מנחות - נראה שהתרגום הערבי "מקר" כיוון אל כוונת הפייטן, כלומר: מקום מנוחה.

26 צפין - (אוצר) צפון, וכן הבין התה"ע: "ד'ח'ירה". השווה את הלשון לתהלים לא, כ: "מה רב טובך אשר צפנת ליריאך".

27-31 כבוד... יכלו - מדבר בשבח האל שלא יכלו כבודו, עושרו, מבטחו וחסדיו.

29 יצור - שומר.

31 יכלו - תהלים טז, יא: "תודיעני ארח חיים שבע שמחות את פניך נעמות בימיניך נצח".

32-36 יען... אמת - למען עשיית הצדק ומניעת הרע בלא כל תמורה (שו' 32-34), האל עוסק יומם

(שו' 35) ולילה (שו' 36) בהנחלת דרכיו הטובות (מוסר אמת).

מנע מן אלקביח וכתיר מן אלחיר	חשוך מרע והרבות להטיב	
אקאם אלפעל מן דון גזא	הקים לעשות מבלעדי עקב	
בסבב ד'לך כל יום יצבח ישרק בתאדיב	על כן כל יומם ישכים יזריח במוסר	35
ואלליל ימסי בתוביח' תאדיב חק	ולילה ילין בתוכחות מוסר אמת	
לא ינקטע אחסן מן תאדיב	לא יחדל טוב ממוסר	
אלאבא אלעארפיין לאולאדהם	האבות החכמים לבניהם	
ועאלמיין עלום לנפוסהם	וידעי דעת לנפשותם	
אחסאן ועדל מן אלה אלאלהה	חסד ומשפט מאלהי האלהים	40
ומולי אלמואלי	וארון האדונים	
חאפט' אחסאן לאלוף	נצר חסד לאלפים	
עלי אחסאנה הד'ה לה אלחמד	על חסדיו אלה לו לברך	
ובשכרה אלתיברך	ובתודתו להתברך	
ותבארך אסם קדסו אבדא	וברוך שם קדשו לעולם	45
ליס אלה אלא ואחד	לית אלה אלא אחד	

ד: -

[התפילה ליום רביעי]

ברוך אשר גבח טובו משחוקי שמים   תבארך מן עלי גודה ען שואהק אלסמא
ועמקי רחמיו מעמקי תהום   ורסח'ת מראחמה תחת אעמאק الغوامר

35 כל - ק ליתא • ישכים - ק ישכין • 45 וברוך - ק יתהלל וברוך.
1 ליום רביעי - ד"צ ליום הרביעי; شعا مناظ يوم الأربعاء • 2 גבח - רצ גבה • 3 ועמקי - ק ועמקו.

34 מבלעדי עקב - בלי תמורה, וכך הבין גם התרגום הערבי (תודתי לעורך א' ממן על הערתו זו).
36 בתוכחות מוסר - השווה למשלי ו, כג: "כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר".
37-38 לא יחדל... לבניהם - זה הרעיון המובע במשלי ד, א: "שמענו בנים מוסר אב והקשיבו לדעת בינה".

39 וידעי דעת לנפשותם - משלי ב, י: "כי תבוא חכמה בלבך ודעת לנפשך ינעם".
40 חסד ומשפט - הצירוף "חסד ומשפט" אינו מן התורה, והוא מופיע רק בנין: "חסד ומשפט שמר וקוה אל אלהיך תמיד" (הושע יב, ז), "חסד ומשפט אשירה לך ה' אומרה" (תהלים קיא, א).
42 נצר חסד לאלפים - שמות לד, ז.
43 על... לברך - עלינו לברכו על חסדיו. לברך - למקור בהוראה מודאלית השווה לתפילה ליום א', שו' 58-60.

2 משחוקי שמים - שחוק הוא כתיב שומרוני רגיל לצורה שחק (שמים) המשקף את ההגייה šā'ūqem של המילה שחקים (דברים לג, כו). הצירוף "שחוקי שמים" לא נמצא אלא אצל אב חסדה, והשימוש כאן נשען על הערבית שבה شامق פירושו ירם'. כוונת הכתוב היא אפוא: טובו גבוה מגובה השמים.

אלדי מע אקאמה כל אלאדלה ד'הי ובמקתצ'י ד'אי אלקאנון דאימא יכלף כמא געלה לאדלתה נהאיה וע'איה פי תאדיבה מא געלהם כל קלא דהו כשריעה אלחירה אלדי געל בין ידינא ענד ארסאלה מוסי עבדה נביא אמין אקאמה לאגיאלנא ולפכאך אבאינא מן מצר ולגעל נסלהם ח'אצה מן כל אלשעוב באיאת ומעגזאת כבאר ואחכאם עאדלה אמתחאנאת עטי'מה האילה מת'פיה	אשר עם כל העדות האלה הקים וכמשפט הזה תמידה יוכיח די לעדותו לא שמם ותהום ליסוריו לא נתנם כי הגמיל אתם בתורות החיים אשר שם לפנינו 10 בשלחהו משה עבדו נביא נאמן הקימהו לדורותינו ולפדות אבותינו ממצרים ולתת זרעם [6; (14א)] סגולה מכל העמים 15 באותת ובמופתים גדלים ומשפטים צדיקים מסות גדלות נוראות נפלאות

6 לעדותו - ק לעדתיו • שמם - ק נתנם • 7 נתנם - ק שמם • 8 בתורות - ד"צ בתורת • 11
נביא - ק לנביא • לדורותינו - ק לדורותינו • 12 ולפדות - ק לפדות את • 13 זרעם - ק
זרעם • 15 באותת - ק באותת • גדלים - ק גדלות מסות נוראות • 16 צדיקים - ק
צדיקים • 17 מסות גדלות - ק ליתא • נפלאות - ק ונפלאות.

5 תמידה - תואר הפועל תמידה במקום תמיד משמש בכמה מקומות בנוסח השומרוני (למשל שמות
כח, כט). בעש"ב תמיד משמשת כשם תואר (לאל: "התמיד"), ואפשר ששימוש זה שורשיו קדומים.
מכאן אפשר להבין את הה"א הסופית כסיומת נקבה ההופכת שם עצם תואר לתואר פועל, כמו
ראשון/ראשונה וכו'. השומרונים מכירים בכוחה של ה"א המגמה לכוא במקום למ"ד (ראה עואנ"ש
ה, §7.2), ולכן אפשר גם שתיבת תמידה תחליף היא למה שמקובל בלשוננו, לתמיד. לפי השימוש
בתיבת מרקה נראה כי תמידה עשוי לשמש גם בדומה למילה בזה שמשמעה 'בעולם הזה' (תיבת
מרקה 57א, הערה 5).

6-7 די לעדותו... נתנם - ביקש לומר שאין קץ (די) לעדות ה' ואין גבול (תחום) למוסר האל.
8 הגמיל - גמל להם, שילם שכרם, השווה לזה את דברי הפייטן אבישע: "לא תגמיל לפי מה פעלנו"
(אל תגמול לפי מה שעשינו, קאולי, עמ' 254).

10 בשלחהו משה עבדו - תהלים קה, כו: "שלח משה עבדו", והכתוב שם בהמשך דומה לכתוב כאן
להלן.

11 נביא נאמן - במדבר יב, ז: "לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא".

14 סגולה מכל העמים - שמות יט, ה.

15 באותת ובמופתים גדלים - דברים ו, כב (ועוד).

16 ומשפטים צדיקים - דברים ד, ח.

17 מסות גדלות - דברים ז, יט: "המסות הגדלות". נפלאות - שמות טו, יא: "נורא תהלות עשה
פלא". וקורב מזה הכתוב בתהלים קו, כב: "נפלאות בארץ חם נוראות על ים סוף".

אלד'י מא ח'לק מת'להא פי גמיע אלארץ' ופי כל אלשעוב אליד אלשדירה ואלד'ראע אלבסיטה אלד'י געל פי מצר במשאדה אבאינא כסר ניר אלחדיד ועתקהם ואחל צלאבתה ואח'רגהם מן ארץ' מצר ראחלי טריק אלסמאווה בע'יר זאד ובע'יר דליל ללטריק וסאקהם באלע'מאם נהאר'א וליל'א בעמוד נאר' ללאצ'אה להם פי אלסיר בע'יר תעב וגעל אלנזול עלי בחר אלקלזם לגז פרעון וגיושה פי אלבחר ולטבעהם פי אלבהמות מת'ל אלחגר ענד נט'רהם עבידך יא אללה	אשר לא נבראו כהם בכל הארץ ובכל הגוים 20 היד החזקה והזרוע הנטויה אשר שם במצרים לעיני אבותינו שבר עול הברזל ויחבשם והמיס את כחו והוציאם מארץ מצרים 25 נ'סעו דרך ישימון באין צדה ואין יודע לדרך וינחם בענן יומם ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת באין עצב 30 וישת המנוחה על ים סוף לרמות את פרעה וחילו בים ולהטבעיהם במצלות כמו אבן כראותם עבדיך אלהים

22 ויחבשם - ק' ויחפשם • 23 כחו - ק' כורו • 24 והוציאם - ק' ויוציאם • מארץ מצרים - ק' ביד רמה • 25 נ'סעו - ק' נוסעי • ישימון - ק' הישימון • 26 יודע - ד"צ הוסיף בין לוכסנים: מודע • 31 וחילו - ק' וחיליו • 32 ולהטבעיהם - ק' ולהטביעם.

21-20 היד החזקה... אבותינו - על פי דברים ד, לד: "במסות באתות ובמופתים ובמלחמה וביד חזקה ובוזרוע נטויה ובמראים גדלים ככל אשר עשה לכם ה' אלהיכם במצרים לעיניכם".
22 הברזל - כנגד הכתוב בדברים כח, מח: "ונתן עול ברזל על צווארך עד השמידו אתך". ויחבשם - התה"ע נראה מתאים דווקא לנוסח קאו"ל "ויחפשם", ולפי זה המושא הוא בני ישראל, והאל הוציאם לחופשי. אבל הנוסח "ויחבשם" שבפנים גם הוא הולם את ההקשר, מפני שחב"ש (אסר) נמצא משמש בחיבורי השומרונים כמה וכמה פעמים בהקשר של מאסר המצרים בידי האל, למשל: "וכל מצרים עבישין מנה בלחץ" ('וכל המצרים אסורים בידו בלחץ', תיבת מרקה, 30).
23 כחו - של חיל פרעה. נראה כי נוסח קאו"ל הוא עיקר, שנאמר: "ואתכם לקח ה' ויוצא אתכם מכור הברזל ממצרים" (דברים ד, כ). ורעיון המסת הכור כעונש בא גם ביחזקאל כב, כב: "כהתוך כסף בתוך כור כן תתכו בתוכה וידעתם כי אני ה' שפכתי חמתי עליכם".
26 יודע - התה"ע "דליל" פירש "מדריך", כאילו נכתב במקור "מודיע".
28 בעמוד אש - שמות יג, כא.
29 באין עצב - בלא יגע (השווה לתפילה ליום ב', שו' 25).
30 המנוחה - לכף רגלם.
31 לרמות... בים - זה והשוורת הבאות על פי שמות טו, א-ה.
33 כראותם עבדיך אלהים - שיעורו: אלהים, כראות המצרים את עבדיך.

למסלה עוזבים ובאין דרך נפתלים	35	ללסכה תארכין ופי ע'יר טריק מנפתלין
חזקת לבם לרדף ברב צבאות		שדית קלבהם ללכד באעט'ם גיש
לנסות את ישראל בטוב מסותך		לאמתחאן אסראייל באחסן מחנך
ולהורותם רב עזך ונטועי זרועתך		ולאיראהם עט'מה עזך ובסט ד'ראעך
בגדל נפלאותך		בעט'ם מעגזאתך
ראו גאות אויב צעקו		ראו אקתדאר אלעדו צרחי
ולמות שמו נפשותם	40	וללמות אלקו נפוסהם
אז הפכת להם הצר לרוחה		חיניך אקלבת להם אלשדה פרגא
ותשיב המלחץ למרחיב		ורדת אלצ'יק סעה
כי כל סגור פתוח בידך		אן כל מע'לוק מפתוח בידך
לב הים שמת להם לדרך	[7; (ב14)]	לג אלבחר געלת להם טריק
והמצלות לשביל מרחב	45	ואלבהמות סבילא מוסע
תהומות הפכת יבשה		אלע'זאמר רדת יאבסה
ותציב נוזלים כמו נד		ונצבת אלהואטל מת'ל אלטוד
כחומות הקמתם		כאסואר אקמתהם
למעוז להם מאיביהם		לתחציניהם מן אעדאיהם
מימינם ומשמאלם	50	ען ימינהם וען שמאלהם
מוראים נהפך מבציר לפליטה		חי'ופהם רד חצנא ללסלאמה

36 מסותך - ק מסותיך • 37 ולהורותם - ק ולהורתם • ונטועי - ק ונטוי • זרועתך - ק זרועך •
 35 ראו - ק ראוי • גאות - ק גבית • 40 ולמות - ק למות • 44 הים - ק ים • 47 נוזלים - ק
 נוזלים • 48 הקמתם - ק הקמת • 51 מוראים - ק מוראים • לפליטה - ק לפליטו.

34 למסלה... נפתלים - מאבדים את דרכם. עוזבים - עוזבים, נוטשים.

35 לרדף - שמות יד, ח.

36 מסותך - בטובות שבמסותיך. מבנה הסמיכות המביע הפלגה ושבו משמשת טוב כנסמך יסודו
 בערבית, ואמנם בתה"ע: "באחסן מחנך" (דן בו לאחרונה בפירוט תלמידי טל קיטנפלוך בעבודת
 הגמר שלו: 'ספר הימים' - התרגום לעברית שומרונית של אבו אלפתח - ניתוח לשונו וקביעת
 מקומו ביצירה השומרונית, עבודת גמר לקראת התואר 'מוסמך למדעי הרוח', אוניברסיטת תל-אביב
 תשס"ב, עמ' 67.

37 ונטועי - גזר שם פעולה במשקל קטול מן הבינוני נטויה.

39 גאות - השווה לתהלים י, ב: "בגאות רשע ידלק עני". התה"ע "אקתדאר" ('כוח', 'יכולת') כיוון
 אל דברי הפייטן.

40 שמו נפשותם - היו מוכנים למותם. לשון זה בדיוק מופיע במדרש פנים אחרים, בדברי אחשוורוש
 לאסתר: "מה שאני רואה גדולה היא שאלתך, ששמת נפשך עליך למות" (נוסח ב, פרק ה, קטע א).

42 ותשיב המלחץ למרחיב - והפכת את הלחץ לרווח, להצלה.

51 מוראים... לפליטה - נראה כי ביקש לומר שפחדם (של ישראל) התהפך והיה למבצר, מקום
 מפלט, וכך תפס גם התה"ע, 'حصن'. לפי הכתוב אפשר להבין גם שהפחד הפך מאי יכולת (השווה:
 "נבצר ממני" בעברית) למפלט.

ואמאן אלעדו אקלבת והקאָ אד' נפטת אלמצריין וסט אלבחר ומחית אסמהם מנד' ואע'את אללה פי ד'לך אליום חיניך' סבח מוסי ובני אסראיל ואכפיתיהם פי סמאוה כארץ' מסכונה מא מרה חלית להם ע'ד'א מן אלסמא אטעמתהם בלאד דאגנה געלת מן פוק אלצחר געלת להם מעינאָ ואלחגאר אנהאראָ עגאגה ואוריתהם עלי אלארץ' גלאלך ואסמעתהם מן אלסמא צותך וארהגו רעוד אבואק פי אלסמא וט'הרת ברוק ומשאהיב ולבסת אלגבאל אלע'ליך מן אלצבאב	ומבטח אויב הפכת למוקש כי נערת כל מצרים תוך הים ומחית שמם מאז 55 ויושיע יהוה ביום ההוא אז ישר משה ובני ישראל ותכלכלם בישיומן כארץ נושבת מי מרה המתקת להם לחם מן השמים האכלתם 60 שדות דגנים עשית שחוקים חלמיש שמת להם למעין וסלעים לנהרות תהום ותוריהם על הארץ גדלך ותשמעיהם מן השמים קולך 65 ויריעו קולות שופרות בשמים וירצו ברקים ולפידים ולבשו ההרים עבים מדי ערפל

53 כל - ד"צ את • 54 ומחית - ד"צ + את • 55 הוא - ק + את ישראל • 63 ותוריהם - ק ותריהם • 64 ותשמעיהם - ק ותשמעיהם.

53 תוך הים - שמות יד, כז: "וינער ה' את מצרים תוך הים" (נוסח המסורה: בתוך הים).
54 ומחית שמם - הצירוף "מחה שם" מופיע לראשונה בתורה (דברים ט, יד; כה, ו). כדויקו כאן הוא מצוי בתהלים ט, ו: "גערת גוים אבדת רשע שמם מחית לעולם ועד".
55 ויושיע - שמות יד, ל (נוסח המסורה: ויושע).
56 אז... ישראל - שמות טו, א (נוסח המסורה: ישיר).
57 בישיומן - השווה לזה את הכתוב בישעיהו מג, כ: "כי נתתי במדבר מים נהרות בישיומן להשקות עמי בחירי".
58 מי... להם - לפי המסופר בשמות טו, כה.
60 שדות... שחוקים - את השחקים הפכת לשדות דגנים. זה רמז למן (שמות טז).
62 תהום - הזכרת פלא המן ונס המים במאמר אחר מצויה גם בנחמיה ט, טו: "ולחם משמים נתת להם לרעבם ומים מסלע הוצאת להם לצמאם".
63 ותוריהם... גדלך - על פי דברים ג, כד: "אדני ה' אתה החלת להראות את עבדך את גדלך".
64 קולך - האמור כאן ובשורות הבאות מוסב למעמד הר סיני (שמות יט).
66 ולפידים - השווה נחום ב, ה: "בחצות יתהוללו הרכב ישתקשקון ברחבות מראיהן כלפידים כברקים ירוצו".
67 עבים מדי ערפל - עננים ומדים של ערפל. התה"ע, "אלגבאל אלע'ליך", תפס "עבים" מלשון עובי, ואמנם כנגד נוסח המסורה "בעב הענן" בשמות יט, ט, נוסח שומרון הוא "בעבי הענן".

ותנוע הארץ ויהרדו ההרים	ותזולזלת אלארץ' ואתעדת אלגבאל
והרבית עדות ביעקב	וכת'רת אלאדלה פי יעקוב
לתת תורה בישראל	לגעל שריעה פי אסראייל
70 יסודיה כמוסדי ההרים להציב	אסהא מת'ל אס אלגבאל פי את'באת
ואדניה מאדני הארץ למחזיק	ודעאימהא מן דעאים אלארץ' פי אלקוי
[8; (א15)] ללמדנו עדותיך	לתעלימנא אדלתך
ולהלבישנו נזר כבוד בתורתך	ולתלביסנא תאג וקאר בשריעתך
75 ולגלות מעלינו עורון באור אותיך	וליכשף ענא אלעמא כנור איאתך
ליסרנו מצותיך להצדיקה במשפטיך	לתאדיכנא בוצאיאך ללעדל באחכאמך
ללכת מישור דרך חקותיך	ללסלוך מסתקימאָּ פי טרק סנגך
להתקדש בקדשיך ולהנפש בשבתותיך	ללתשרף באקדאסך וללראחה פי עטלך
ולשמחה במועדיך	וללפרח באעיאדך
80 ולהתפארת במקדשיך	וללאפתח'אר במקדסך
לשכן אימנותך בלבבינו	לחלול אימאנך פי קלובנא
ולתת יראתך על פנינו	ולגעל מח'אפתך עלי וגוהנא
ולאהבה אתך בכל לב ונפש	ומחבתך בכל קלב ונפס

69 והרבית - ק והרבות • 70 תורה - ק תורות • 71 כמוסדי - ק כמוסדי • 74 בתורתך - ק בתורתך • 75 מעלינו - ק מעלין • אותיך - ק אותותיך • 76 מצותיך - ק במצותיך • 77 דרך - ק + מישור • 79 ולשמחה - ק ולשמח • 80 ולהתפארת - ק ולהתפאר • 83 ולאהבה - ק

68 ותנוע הארץ - ישעיהו כד, כ: "נוע תנוע ארץ כשכור". ויהרדו - ויחרדו; על פי שמות יט, יח: "ויחרד כל ההר מאד".

70 לתת תורה בישראל - בוודאי עמד לנגדו הכתוב בדברים לג, י: "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל", אבל "עדות ביעקב" לא מצא אלא בתהלים עח, ה: "ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל".

72 למחזיק - הכוונה זו: יסודותיה של התורה יציבים כיסודות הארץ, ואדניה תזקים כאדני ארץ. צורות המקור מעמדן התחבירי הוא אפוא כמעמדם של תיאורי הבחינה.

75 ולגלות... אותיך - אור אותותיך יסיר מעלינו את העיוורון שאנו שרויים בו.
76 להצדיקה - זה מקור (של הפעיל) ממין נקבה, שכמוהו לא נמצא בהפעיל בתורה (לצורות מקור אחרות ממין נקבה השווה לתפילה ליום ג', שו' 16).

77 ללכת... חקותיך - השווה לתהלים כז, עא: "הורני ה' דרכך ונחני בארח מישור".

78 ולהנפש בשבתותיך - על פי שמות כג, יב.

79 ולשמחה במועדיך - על פי דברים טז, יד.

80 ולהתפארת - כנגד ולתפארת שבנוסח המסורה לשמות כח, ב באה בנוסח שומרון צורת המקור הנקי של התפעל שלמעלה, והגייתה w.lētfā'ērət.

82 פנינו - על פי שמות כ, יז (נוסח שומרון): "ובעבור תהיה יראתו על פניכם".

83 ונפש - על פי דברים ל, ו: "לאהבה את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך...".

ולדבר באלה בלכת ובשבת	85	בשכב ובקום כנכבד מצות
תורת קדשך		ולאמר שמע ישראל יהוה אלהינו
ולדבר באלה בלכת ובשבת		עד תמה
ענד אלנום ואלקיאם כמוגב פרץ		וכעדותיך אשר העדת בנו
שריעה קדסך		90
קולא אסמע יא אסראיל אלהא		לאמר והיה אם שמע תשמעו
אלהנא		עד תמה
אלי תמאמהא		צויתנו יהוה אלהינו
וכאדלתך אלדי אשהד עלינא		לעשות את כל החקים האלה
קולא ויכון אן סמאעא תסמעו		על זאת קם עלינו
אלי כמאלהא		95
וציתנא יא אלהא אלהנא		לברכך יהוה אלהינו
לפעל כל אלסן הד'ה		ולהודאות שם קדשך
פלד'לך וגב עלינא		ולתהלל בתהלותיך
חמודך יא אללה אלהנא		ולשמע בקולך
ואלשכר לאסם קדסך		ולהזין אל מצותיך
וללמדח במדאיחך		100
וללסמאע מן קולך		ברוך אתה יהוה אלהינו
וללאצע'י אלי וצאיתך		
תבארכת יא אללה אלהנא		

ולהבה • 85 כנכבד מצוות - עד כאן קאולי, עמ' 81; מכאן ההמשך החסר בכ"י V3 ומובא בקאולי, עמ' 875 (מועתק שם מתוך עמ' 65 של כ"י N שהוא Ms Or.5034 של המוזיאון הבריטי) • 87 אלהינו - ק + יהוה אחד • 88 תמה - ד"צ כלה • 89 וכעדותיך - ד"צ ומועדיך • העדת - ק יעדת • 90 תשמעו - ק אל מצותי • 91 תמה - ד"צ כלה • 93 האלה - ק + ליראה את שמך הקדוש • 94 זאת - ק + וכזאת • 96 קדשך - ד"צ לשם כבודך / קדשך • 98-99 ולשמע... מצותיך - ק ולהודות לשם כבודך ולהתהלל בתהלותיך ולשמע בקולך ולהאזין למצותיך • 100 אלהינו - ק ליתא.

85 ובקום - על פי דברים ו, ז.
 85-86 כנכבד... קדשך - כמצוות הנכבדות של תורתך הקדושה. על נסמך שם תואר ראה התפילה ליום ד', שו' 36.
 87 שמעו... אלהינו - דברים ו, ד.
 88 עד תמה - וכוליה, וגומר. "עד תמה" נבנתה ככל הנראה בתבנית הערבית وتامة, הרגילה מאוד בכותרות של פיוטים שומרונים.
 90 והיה... תשמעו - דברים יא, יג.
 94 קם עלינו - התה"ע وجب כיוון אל המשמעות הנכונה 'חובה עלי', שאותה לא ראיתי בשום מקום אחר נתונה בפועל קו"ם.

מנחילנו תורת החיים לעולם ועד
וברוך שם קדשך לעולם
מגולנא שריעה אלחיוה אבד אלאבדין
ותבארך אסם קדסך אבדא
ליס אלה אלא ואחד

[9]; (15ב)

:ה-:

[התפילה ליום חמישי]

ברוך אתה יהוה אלהינו	תבארכת יא אלה אלהנא
אשר כל טוב גמלתנו	אלדי כל חייר אסלפתנא
וכל חסד ואמת חננתנו	וכל אחסאן וגמיל רזקתנא
5 ולא נשאר טוב אשר לא עשית	ולם יבק חיירא מא לם תפעל
ורחמים אשר לא נכמרו	ומראחס מא לם תתציאעף
מרב כל ככל משלח ידינו	מן כתירא אלחייר בחסב תצרף ידינא
מרדנו בך ושכחנו טובך	עצינא עליך ואהמלנא פצילך
ונשינו חסדיך וכחשנו עדותיך	ונסינא אחסאנך וגחדרנא אדלתך
10 ונטשנו תורתך וגעלנו משפטיך	ותרכנא שריעתך וקדינא אחכאמך
ומאסנו חקותיך	ורפצינא סנך
בחרנו בסכל מחכמה	אחי'תרנא אלגהל עלי אלעלם
מכרנו הצדק בעול	אבענא אלעדל בחיף
וחלפנו המוסר בקרי	ועירנא אלתאדיב בענאד
15 והענוה בעזות פנים וקשות רוח	ואלתואציע בוקאחה וגה וקסאוה רוח

101 החיים - ק חיים • 103 לית - ק אין.

1 ליום חמישי - לפי דו"צ, עמ' שכז, הכתוב להלן הוא הנוסח השני של התפילה ליום חמישי; שע
עליה יום الخميسه, כלומר גם לפי דרכו זה נוסח שני של התפילה ליום חמישי; וכן לפי רצ (עמ'
102) • 7 מרב - ק ומרב • 9 עדותיך - ק וכחשנו חסדיך ונשינו עדותיך • 11 ומאסנו חקותיך - ק
ליתא • 12 בסכל - ק בסכלת.

101 מנחילנו תורת החיים - השווה לכתוב בכמה וכמה מקומות בסידור התפילה היהודי, כגון בסדר
העמידה דשחרית: "כי באור פניך נתנו לנו ה' אלהינו תורת חיים".
6 ורחמים... נכמרו - רחמיך נכמרו עלינו.
7 מרב... ידינו - מרוב הברכה שראינו בכל מעשה ידינו.
10-11 וגעלנו... חקותיך - "ואם בחקותי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם בבלתי עשות את כל
מצותי להפרכם את בריתי" (ויקרא כו, טו).
14 וחלפנו המוסר בקרי - את דרכי המוסר החלפנו בדרכי רוע (השווה לויקרא כו, כא: "ואם תלכו
קרי ולא תאבו לשמע ליי").

עוץ' מא לם מנענא נעמה	תחת אשר לא חשכנו טובה
מא מנענא נפוסנא ען קביח	לא חשכנו נפשתינו מרע
ולהדי' עט'מא חטאינא ען אלצפח	ולזאת גדלו חטאינו מנשא
וכת'ר ח'לאפנא ען אלעפראן	ורב מרינו מכפר
ובחסב הדי' לם תכאפינא יא אללה ^{להא}	20 ומכל זאת לא גמלתנו יהוה אלהינו
בל ו'דבנתא	רק אם יסרתנו
כתאדיב אלרגל לולדה	כמוסר איש את בנו
ובד'לך מא אתעצ'נא ולא תאדבנא	ובכן לא הביננו ולא נוסרנו
בל זדנא פי אלת'אניה כמה פי אלאולה	רק אוספנו בשנית כאשר בראישונה
פלד'לך ד'הב מא וגהנא ען אלרפע	25 לכן נפלו פנינו משאת
ואלח'רס פאנא ען אלכלאם	ונאלם פינו מדבר
וסא חט'נא ענד גמיע אעדאנא	ובאש ריחנו לפני כל איבינו
ונחן להם אסם ומת'ל ובע'צ'ה	והננו להם לשם ולמשל ולשנאינה
בחסב מא אשהדת עלינא	בכל אשר ידעת בנו
ואלאן יא אללה ^{להא}	30 ועתה יהוה אלהינו
נחן צריע סיופהם	הננו חללי חרבותם
וכאלמחרוקין אשעאלהם	10; (א16) וכשרופים מביערוthם
וכפריסה לאכלהם	וכטרפה למאכלם
ואנת יא אללה קאדר רחמן ורווף	ואתה יהוה אל רחום וחנון
טויל אלמהלה וכת'ר אלאחסאן	35 אך אפים ורב חסד ואמת
ואלגמיל	
חאפט' אחסאן לאלוף	נצר חסד לאלפים

17 נפשתינו - ק נפשתינו • 20 ומכל - ק וככל • 21-100 רק... לעונותי ולחטאתי - מובא אצל קאולי בעמ' 876-877 (מועתק מעמ' 67 ו-68 של כ"י N) • 24 אוספנו - ק הוספנו • 29 בכל - ק ככל • ידעת - ק ידעת • 32 וכשרופים - ק וכהשרופים • מביערוthם - ק מבעירוthם • 33 וכטרפה - ק וכהטרפה • 34 ואתה - ק ואת.

16-17 תחת... מרע - אתה לא מנעת ממנו טובה, ותחת זאת אנחנו לא מנענו רע מעצמנו.
 18 מנשא - תן דעתך שמנשא כאן פירושו 'מסלוח'. כך מחייב ההקשר וכך הבין גם התה"ע.
 19 ורב מרינו מכפר - מרידתנו בדרכי האל רבה מכדי שנוכל לכפר עליה.
 20 גמלתנו - רעה תמורת מעשינו הרעים.
 21 רק אם - אלא.
 23 ובכן... נוסרנו - אף כי ייסרת אותנו, לא למדנו מוסר.
 28 ולשנאינה - דברים כח, לז (נ"ש).
 32 מביערוthם - שרופים מתבערוthם.
 34-37 יהוה... וחטאה - שמות לד' ו, ז.

נשא עון ופשע וחטאה וחפץ מכפר מעון ולנקות מרע	צאפח ען אלד'נב ואלגרם ואלחטיה وتريد אלע'פראן מן אלד'נב ואלבראה מן אלקביח
יגדל נא כוחך כאמריך אלה 40 וירבו חסדיך כגדל זרועך המנוס לחטא ממך אם יסתיר לו מראותך אם ישגיבהו מגן אם יאחזו אתו מבציר	יעט'ם אלאן קואך כאלאקאויל הד'יה ויעט'מו אחסאנך כעט'ם ד'ראעך הל מהרב למד'נב מנך או מח'פי לה ען רויתך אם יחגבה תרס אם יחווה חצ'ן אם תחארב ענה עסאכר
45 אם תלחם עליו מחנות אמנם כי המלך בתוך רב צבאו יחיד לפניך כנתון בתהו אנוש אין בו והחגור מגן וכל כלי המלחמה	חקיקאָ אן אלמלך פי וסט עט'ים גישה ויחיד בין יידיק כאלמגעול פי קפר אנסאן ליס פיה ואלמתקלד בתרס וכל אלה אלחרב כעריאן ענד חרוגה מן בטן אמה אלד'י לם תדניה סתרה אננא כד'יא מלקאיין בין ידיך ליס לנא נגאה ומעו'ת'ה מן דונך
50 כערום כצאתו מבטן אמו אשר לא נגעתהו כסות הננו ככה נותנים בידך אין לנו להמלטה וישועה מבלעדיך	ובחסב הד'יא תצ'אעפת רחמתך עלינא וכת'ר אחסאנך מע מעאצינא הולאי עלי מא אוליתנא אולאָ
55 וכפי זאת כמרו רחמיך עלינו ורבו חסדיך עם חטאתינו אלה על גמלתנו בראישונה	

38 מכפר - ק לכפר • 42 יסתיר - ק מסתיר • מראותך - ק מראותיך • 43 ישגיבהו - ק ישגיבהו • 44 יאחזו - ק יעז • מבציר - ק מבצר • 48 אנוש - ק ואנוש • 49 מגן - ק המגן • 52 הננו - ק והננו • נותנים - ק נתונים • 53 להמלטה - ק להמלט • 54 וישועה - ק ולישועה • 55 כמרו - ד"צ נכמרו • 56 חטאתינו - ק חטאינו • 57 על - מילה תלויה לא ברורה;

41 המנוס לחטא ממך - האם החוטא יכול לנוס ממך? לחטא - ד"צ ניקד לחטא (ēti), והבין אפוא גם הוא שבעושה הפעולה, בחוטא, מדובר כאן.

45 מחנות - "אם תחנה עלי מחנה לא יירא לבי" (תהלים כז, ג).

46 אמנם כי המלך - אפילו מלך עם כל צבאו.

48 כנתון... בו - העומד מול האל משול לאדם הנתון בשימון לכדו.

49 והחגור... המלחמה - ואף החגור בכל כלי המלחמה, כאיש ערום הוא לפניך.

52 נותנים - נתונים.

55 וכפי זאת - ולכן.

56-58 ורבו... לך - חסדיך לאחר חטאינו אף רבים מחסדיך שלפני חטאינו.

מִן קֵבֶל נִעְצֵיךְ	בִּטְרָם נִחְטָא לְךָ
אֵן כֹּל אֶלְחַסְנָאֵת אֶלְאוּלָה חִפְטִיֵת לִנְא	כִּי כֹל הַטּוֹבוֹת הַרְאִישׁוֹנוֹת שְׁמַרְתָּ לִּנְו
וּזְדַת עֲלֵיהֶם אֶכְתִּיר מִנְהֶם אֵלֵי אֶלְעִ'אִיָּה	60 והוֹסַפְתָּ עֲלֵיהֶם גְּדוּל מָהֶם עַד מֵאֵד
מִלְגָּא מִפְתּוֹחַ קָרִיב	מִקְלֵט פְּתוּחַ קָרוֹב
לִלְנִגָּאָה אֵלֵי הַנְּאֵךְ	לְהַמְלִטָה שְׁמָה
טְהִרָא מִן טְמֵאוֹת דְּנוֹבְנָא	11; (16) טְהִרָה מִטְמֵאֵת עוֹנִינוּ
וּבִרְאָה מִן רְגָאָסָה חִ'לְאִפְנָא	וּזְכוֹת מִשְׁקוֹץ מְרִינוּ
וּרְפִצְנָא אֶלְתּוֹבָה אֵלֶיךָ בְּכֹל קֵבֶל וּנְפִס	65 וְנֵאֲצַנּוּ הַשּׁוֹבָה אֵלֶיךָ בְּכֹל לֵב וּנְפִשׁ
לִלְנֵדִם דְּכִרְנָא סוּ עִדְרָנָא	לְהַתְנַחֲמָה זְכַרְנוּ רַע מִעַלְלָנוּ
תַּעוּד חִינֵיךְ עֵן חֲמִיָּה וְגִדְךָ	תְּשׁוּב אִז מִחֲרוֹן אַפְךָ
וּתִצְפַּח עֵן אֶלְבִּלְיָה לְקִימְךָ	וּתְנַחֵם עַל הַרְעָה לְעַמְךָ
וְאֶלְאֵן אַחְמֹדְךָ יָא אֱלֹהֵי	וְעַתָּה אֲבָרְכְךָ יְהוָה אֱלֹהֵי
עֲלֵי כֹל אֶלְחַסְנָה אֶלְעִטְיָמָה הַדְּיָה	70 עַל כֹּל הַטּוֹבָה הַגְּדוּלָה הַזֹּאת
זְאִידָא עֲלֵי פְצִ'לְךָ	יֵתֵר עַל חֲסִדֶיךָ
מִן קֵבֶל מִעֲצִיֵתִי לְךָ	מִלְפָנַי חֲטָאֵתִי לְךָ
בַּחֲסֵב זִיאַד לְהָ עֲלֵיהֶם	כְּפִי יִתְרָה עֲלֵיהֶם
וּדְכִרָא אֶדְיִכֵּר דְּנוֹבֵי וְגִרּוּמֵי	וּזְכוֹר אֲזַכֵּר עוֹנוֹתַי וּפְשָׁעֵי
וְהֵם עִטְיָמִין גִּדָּא	75 וְהֵנָּם גְּדוּלִים עַד מֵאֵד
פִּאֲצִילִין עֲלֵי אֶלְדֵי אֶדְכִּרָה מִנְהֶם	עַדפִּים עַל אֲשֶׁר אֲזַכְרֶהוּ מָהֶם
וְיֹוֵהַג קִלְבִּי כְּמוֹקֵד נֹאֵר	וְיַחֵם לִבִּי כְּמוֹקֵד אֵשׁ
וְאֶהֲרֵב אֵלֵי אֶלְמִלְגָּא	וְאֶנְוִסָה אֶל הַמְקֵלֵט
אֶלְדֵי גַעְלַת קִדְאֵמִי	אֲשֶׁר נָתַתָּה לִפְנֵי
וְקִדְאֵם אֶלְחִ'אֵטִיִּין עֲלֵי נְפוּסָהֶם מִתְּלֵי	80 וּלְפָנַי הַחֲטָאִים בְּנִפְשׁוֹתֶם כְּמוֹנֵי
לְלַעוּדָה אֵלֶיךָ בְּכֹל קִלְבִּי וּנְפִסֵי	לְשׁוֹבָה אֵלֶיךָ בְּכֹל לִבִּי וּנְפִשִׁי

ק אשר; ד'צ+ אשר • 60 עד מאד - ק+ מהם • 61 קרוב - ק+ עד מאד • 65 השובה - ק
 תשובה • 66 להתנחמה... מעללנו - ק ליתא • 68 לעמך - ק לעבדיך • 71 יתר - ק יותר • 73
 יתרה - ק יותר • 74 אזכר - ק אזכרה • 80 ולפני - ק+ כל • החטאים - ק+ האלה • 81 ונפשי -
 ק אליך [בכל לבי ונפש].

61-64 מקלט... מרינו - זה פירוט הטובה: מקלט להימלט אליו, להיטהר ולהזדכות בו.

63 טהרה - להיטהר.

64 זכות - ולהיזכך.

65 ונאצנו - בזנו; התה"ע, "סירבנו", אינו מדויק; אך מתאים לכוונה.

66 להתנחמה - תחת חרטה. ד'צ שייך את המילה לשורה הקודמת: "השובה אליך בכל לב ונפש
 להתנחמה".

71-73 יתר... עליהם - אני מודה על חסדיך שעשית עמי לפני שחטאתי לפניך ואחרי שחטאתי לפניך.

76 מהם - רבים מני זכור.

להתנחמה עד מאד על כל הרעה	ללנדם אלי אלע'איה עלי כל אלקביח
אשר גמלתי לנפשי בהולתי וסכלתי	אלד'י אולית נפסי בע'פלתי וגהלי
והנני מתודי לפניך	והאנא מבדי בין יריך
85 לרב חטאי ופשעי	כת'ר ח'טאיי וגרמי
לאמר חטאתי פשעתי חטאתי	קולא עציית אח'טית
והרשעתי מרדתי	פגרת תמרדת
מעלתי אשמתי	ע'דרת נכת'ת
נטמאתי נשקצתי	תנגסת תרגסת
90 גולתי עשקתי שקרתי גולתי	את'מת ע'צבת ע'שמת כד'בת
וממצותיך סרתי	וען וצאיאך עדלת
והרע בעיניך עשיתי	ואלקביח ענרך פעלת
ומתורתך הרחקתי	וען שריעתך אבעדת
ואתה יהוה אלהי	ואנת יא אללה אלהי
95 נקיא וקדוש מכל עונותי	ברי וקדוס מן כל ד'נובי
121; (א17) וחסדיך ורחמיך	ופצ'לך ועפוך
עדפים עליהם עד מאד	פאצ'לין עליהם אלי אלע'איה
ואין להלנה כי אם על נפשי	וליס לום אלא עלי נפסי
רצי אלהי קבל תשובתי	ארצי יא רבי תובתי
100 וסלח לעונותי ולחטאתי	ואע'פר ד'נובי וח'טאיי

82 להתנחמה - ק ולהתנחמה • עד מאד - ק ליתא • 83 בהולתי - ק באבלתי • 84 והנני - ק + שב • מתודי - ק ומתודה • 85 לרב - + תלויות יד שנייה: עוני ופשעי • חטאי - ק חטאותי • 86 פשעתי - תלויה יד שנייה; ק ליתא • חטאתי - תלויה יד שנייה; ק חטאתי • 87 והרשעתי - ו'יו ורי"ש תלויות; ק הרשעתי • 87-90 והרשעתי... גולתי - דו"צ פשעתי רשעתי מרדתי / בגדתי / מעלתי סכלתי אשמתי נשקצתי נטמאתי גולתי עשקתי / נאצתי מריתי / שקרתי • 88 אשמתי - ק פשעתי בגדתי מעלתי סכלתי אשמתי שקצתי • 89 נשקצתי - ק ליתא • 90 גולתי - תלויה מעליה: בגדתי • גולתי... גולתי - ק נאצתי מריתי שקרתי • 92 והרע בעיניך עשיתי - ק ליתא • 95 עונותי - ק חטאותי • 98 להלנה - ק ואין • לנ': דו"צ ואין לי לענה • 99 רצי - ק קצה • קבל - יד שנייה; ק ליתא • 100 לעונותי - ק לעונתי • ולחטאתי - כאן מסתיימת התוספת שאצל קאולי, עמ' 877 (מתוך כ"י N שבמהדורות). המובא להלן מן השורה הבאה עד שו' 37 ("ולתת מבטחו עליך") מצוי אצל קאולי עמ' 876 סוף שו' 1 ("כרב חכמתך") עד סוף הפסקה השנייה ("ולתת מבטחו עליך") ואף הוא מועתק שם מתוך כ"י N.

84-85 והנני... ופשעי - אני מתוודה על חטאיי הרבים.

86 חטאתי פשעתי חטאתי - יומא ג, ח: "אנא השם, עויתי פשעתי חטאתי לפניך אני וביתי".

97 עדפים עליהם - רבים מהם.

98 ואין... נפשי - איני מתלונן אלא על עצמי.

99 רצי - רצה.

כעט'ם חכמתך ותמאם עלמך	כרב חכמתך וכתמים דעתך
וכע'זיר גודך וכת'רה עפוך	כגדל חסדך וכרב רחמיך
יא אזלי יא אבדי	אהיה אשר אהיה
יא קאבל תובה אלתיאיבין	מקבל שובת השאבים
וסאמע אצואת אלפקרא	105 ושמעוי צעקות הענוים
תבארך אלהנא אבדא	וברוך אלהינו לעולם
ותעאלי ד'כרה סרמדא	וברוך שמו לעולם
ליס אלה אלא ואחד	לית אלה אלא אחד

":1:"

[התפילה ליום ששי]

תבארכת יא אללה אלהנא	ברוך אתה יהוה אלהינו
ח'אלק כל אלנסמאת	ברוי כל הנשמות
ומכפי כל אלנפוס	5 ומכלכל כל הנפשות
וקאצי' כל אלחאגאת	וממלי כל החסרון
אלדי' מע אלמחתאגין	אשר עם חסירין
פעלת לא מן עדם ע'נא	עשית לא מבלי עושר
לתוגד לכל נפס	להמצאות לכל נפש
אצ'עאף חאגתהא אלי אלע'איה	10 ככפלי מחסרה עד מאד
בל לאמתחאן אררגל לתחסן אליה פי	כי לנסות אנוש להטיב לו באחריתו
אח'רתה	
ולתד'כר בה אנך מולאה ענד פאקתה	ולהזכירהו כי אתה אדונו במחסרו

104 שובת - ק תשובת • השאבים - ק השבים • 105 ושמעוי - ק השומיע • 106-107 וברוך... לעולם - ק וברוך שם קדשך לעולם • 108 לית - ק אין.
 1 "1:1" - ק ליתא; ד"צ עוד ליום השישי. כלומר, לפי ד"צ (וכן לפי כ"י שע) זה הנוסח השני של התפילה ליום שישי; וזו גם דרכו של רצ, ובכותרתו רשום: גם לצפר יום השישי • 4 ברוי - ק בורא • 6 וממלי - ק וממלא • החסרון - סמ"ך תלויה • 10 ככפלי - רצ מכפלי • 12 ולהזכירהו - ק ולהזכרהו.

104 מקבל שובת השאבים - האל מקבל את תשובת השבים אליו.
 105 ושמעוי - ושומע. הכתיב שמעיו אומר כנגד שמוע, כלומר בינוני פעיל במשקל קטול (על הכתיב ראה לעיל, התפילה ליום א', הערה לשו" 16). הענוים - העניים.
 4 ברוי - בורא.
 8-10 עשית... מאד - עשית עושר יש מאין, שיימצא לכל נפש כפליים מן הדרוש לה.

אן נאסי הו אן [ ]	כי שוכיח הוא אם יעשיר
פבחסב הד'ה אלנעמה	זאת הטובה
אמתחאנך אחייר מן אלדלאל	נסותך מתענג
וגב עלינא אלתצירע אליך	וקם עלינו להתחננה אליך
ואלטלב מנך כל חואיגנא	ולשאל מלפניך כל מחסרנו
לאד'כארך פאנך ליס נאסי אנת	לא להזכירך כי לא שוכיח אתה
בל נד'כר נפוסנא אלנאסיה	רק נזכיריהו נפשותינו השוכיחות
דלהא ופאקתהא	20 [13; (ב17)] דלותה ומחסרה
אן ליס ע'נא להא מן סואך	כי אין לה עושר מבלעד'ך
ואלאן יא אללה אלהי אנני סאילך	ועתה יהוה אלהי הנני שאלך
ומתח'צ'ע אליך בכל גהדי קולא'	ומתחנן אליך בכל מאדי לאמר
עאלם אנת יא אללה אלהי דלי ופאקתי	ידע אתה יהוה אלהי דלותי וחסרוני
אכת'ר מני אלי אלע'איה	25 רב ממני עד מאד
אן גאהל אנא כאלבהימה בין ידיך	כי בעיר אני כבהמה לפניך
אפעל לעבדך לסד אלפאקה	עשה לעבדך למלאת המחסר
אלד'י אנת תערפה בחסב מערפתך	אשר אתה ידעהו כפי דעתך
לתקריבה אלי רצ'ואנך	להקריבהו לרצונך
למנעה ען מעציתך	30 ולחשכה לו מחטאה לך
ולגעל מחבתה מחבתך	לתת אהבותו אהבתך
ובעצתה כריהתך	ושנאתו תועבאתך
ואכשף אדלתך לבצירתה	ולהאיר עדותיך לעינינו
וחל רוחניה חכמתך פי קלבה	ולהשכיך רוח חכמתך בלבו
וללבראה לה ולאבאה כל ד'נובהם	35 ולזכות לו ולאבותיו מכל חטאתם

14 הטובה - ק טובה • 15 מתענג - ק מהתענג • 17 ולשאל - ק לשאל • 18 לא - ק + אל • 19 נזכיריהו - שתי נקודות מעל הוי"ו; ק נזכירה • נפשותינו - ק נפשתינו • השוכיחות - ק השוכיחות • 24 ידע - ק יודיע • 26 בעיר - ק בער • 31 אהבותו - ק אהבתו • 32 תועבאתך - ק תועבתך • 33 ולהאיר - ק להאיר • לעינינו - ק לעיני • 34 בלבו - ק בלבבו • 35 ולאבותיו - ק ולאבותיו • חטאתם - ק חטאותם.

16 עלינו - וחובה עלינו (ראה לעיל, התפילה ליום ד', שו' 94).

19 רק... השוכיחות - אלא נזכירו לנפשותינו השוכחות.

20 ומחסרה - את דלותן וחסרונן.

21 לה - לנפשותינו.

30 ולחשכה לו - ולמנוע אותו.

32 תועבאתך - שיאהב את אשר אתה אוהב, וישנא את אשר אתה שונא.

ולאכפאה קדר גמיע חאגאתה ולגעל מתכלה עליך ולא עלי ח'לאיקך אלדיין הם צ'עפא ופקרא כמת'לה ולגעלה פי חצין מן רעאיתך וולאיתך ולאחגאבה ען אעדאיך ובאע'צייך אלדיי כל קצדהם אחמאד נור שריעתך ותעת'יר אקדאם סאלכי טרקך תחל כל חסבאנאתהם [ ] גמיע אראהם תוהקהם בכל נכאלהם ותכון לעבידך תרס ועון מן סהאמהם ולא יע'לקוא ד'נובה באב רחמתך פי וגהה בל תוסעה קדאמה לתכת'ר] אחסאנך עליה ולחפט' עטיתך לדיה אן עבדך בידך אסלם רוחה וכל מה רזקתה יא אללה אנה צאנע אדי' לם תחפט'יה	ולכלהו כדי כל מחסרו ולתת מבטוהו עליך ולא על בריותך אשר הם דלים ועניים כמהו ולתת במעוז מרעתך ופקדתך ולשגבהו מאיביך ושנאיך אשר כל חפצם לכבות אור תורתך ולכשל פעמות הלוכי דרכיך תניא כל מחשבותם תפר כל עצותם 45 תוקשם בכל נכליהם ותהיה לעבדיך מגן ועזר מעציהם ואל יסגירו עונותיו שער רחמיך פניו 14; (א18) רק תריבהו לפניו להרבות חסדיך עמו 50 ולשמר תתך פניו כי עבדך בידך ימסיר רוחו וכל אשר חננתהו יהוה כי אבד אם לא תשמרהו

36 ולכלהו - ק ולכלכלהו • 37 מבטוהו - ק מבטוהו • 37 עליך - כאן מסתיים הכתוב אצל קאולי בעמ' 876 (סוף עמ' 67 בכ"י N) • 39 ולתת - ד"צ ולתתו • 44 תפר כל עצותם - ד"צ תפל עצמותם • 46 מעציהם - ח"ת תלויה מעל העי"ן. ללמד שגם המוסיף הבין כך; ד"צ וחציהם • 48 תריבהו - סימן מפנה לשוליים: תריבהו; ד"צ תרחיבהו.

- 36 ולכלהו... מחסרו - נוסח ק "ולכלכלהו" הוא עיקר. מעין הרברים האלה בקהלת רבה א, ד: "ונותן כל צרכיו לכל אחד ואחד ולכל גויה וגויה כדי מחסורה".
37 ולתת... בריותך - עשה שעבדך ישים את מבטוהו בך ולא בבני האדם, בריותיך.
39 ולתת... ופקדתך - חזק את מרעיתך ואת פקדתך, כלומר את ישראל אשר זכרת.
42 ולכשל... דרכיך - להכשיל צעדי ההולכים בדרכיך. פעם במובן 'יגלי' מצוי רק בנ"ך.
45 תוקשם בכל נכליהם - תשים פח, תכשיל, תמנע את כל תחבולות אויביך.
46 מעציהם - ראה אפרט כתבי היד. לנוסח "חציהם" מתאים ההקשר, ולזה כיוון גם התה"ע "סהאמהם".
47 ואל... פניו - בפירוטו הארמי של עמרם דרה מובע הרעיון כך: "לא תצנן באפינן תרחי רתותך" ('אל תסגור בפנינו את שערי רתיונך', עו'אנ"ש ג, ס"ב, עמ' 93).
48 רק תריבהו - אלא תרחיב את שערי הרחמים.
50 ולשמר תתך פניו - הוסף לתת לו.
54 כי... תשמרהו - כל אשר נתת לו אכן יאבד אם לא תשמרהו.

הנה עבדך ילין וישכים	55	הוד'א עבדך יבית ויצבח
ולא ידע תולדות יומיו ולילואתיו		ולא יעלם תולדאת איאמה וליאליה
ואתה ידע כל		ואנת עאלם אלכל
ולטוב מכל תקריבהו		וללחיר מן אלכל תדניה
ומרעתו תחשכהו		ומן שרה תמנעה
כי עליך שם מבטחו	60	אן עליך געל אתכאלה
ועל משמרתך נשא נפשו		ועלי חראסתך חמל נפסה
אל תתן תוחלתו לריק		לא תגעל נטריתה צפרא
כי לא יבושו קויך		אן ליס יחגלו ראגוך
ולא יכלמו המחילים לחסדיך		ולא יחזו אלמתנטרין לפצ'ליך
ברוך אתה יהוה אלהינו	65	תבארכת יא אללה אלהנא
אשר לא ישוב שאלך ריקם		אלדיי לא יעוד סאילך צפרא
ולא יסגר מבעדו		ולא ינעילך
פתח רחמיך וחסדיך לעולם ועד		באב רחמתך ואחסאנך אבד אלאבדין
וברוך שם קדשך לעולם		ותבארך אסם קדסך אבדא
אתה תמיד	70	אנת דאים
לית אלה אלא אחד		ליס אלה אלא ואחד
יהוה אלהינו יהוה אחד לבדו		אללה אלהנא אללה ואחד וחדה

נספח

עוד שני נוסחים לתפילה ליום חמישי ולתפילה ליום שישי

ה: -

[התפילה ליום חמישי]

אלקאדר אלדיי מנה	[ב] האל אשר לו
אלחיוה ומאדתהא	החיים ומחיתם
אלאגסאם ותרכיבהא	5 הגויות ויסודם

63 יבושו - די"צ ישובו • 64 המחילים - די"צ המיחלים.

1 ה: - ק ליתא; די"צ ליום החמישי. בי"ד"צ, עמ' שכה, וכן בכ"י שע, זה הנוסח הראשון של התפילה ליום חמישי. אצל קאולי אין הוא מובא כלל.

58 תקריבהו - תקרבהו.

63 יבושו קויך - על פי תהלים כה, ג: "גם כל קויך לא יבושו".

64 המחילים לחסדיך - על פי תהלים לג, יח: "הנה עין ה' אל יראיו למיחלים לחסדו".

אלעין ומנאט'רהא	העינים ומראם
אלאד'אן וסמעאה	האזנים ומשמעם
אלאנף ומנשקהא	האף ונשמותו
אלשפף ולפט'הא	השפתות ומבטאם
אלאלסן וכלאמהא	10 הלשונות ודבריהם
אלידין וקותהא	הידיים וחילם
אלקלוב וצ'מירהא	הלבות ומחשבותם
אלמלך ומאלכה	המקנה וקנהוה
אלמכאן וסאכנה	המעון ויושבו
אללפט קולא' לא לאעלאמה חמדא	15 אתן קול לא להודיעהו ברכה
ארפע צותא' לא לאסמאעה מדחא	ארים קול לא להשמיעהו תהלה
בל אחמדה בתעטי'ים למ יזיד	אברכהו בכבוד לו לא ירבה
ועבאדה לא 'בלע' חקה עלי	ועבדה לא תואלהו על
נעמך לא יחצו	חסדיך לא יחשבו
ומראחמך ליס יחדו אסלפאת	20 ורחמיך אין יערכו תגמול
לא יקדר עלי מאפאתהא	ותלא תשלמנה
ומקדמאת לא יסתטעע אלנהרין' בהא	תקדמות כל תשובנו

12 הלבות - ד"צ הלכבות • 15 אללפט - כך! • 22 בל - ד"צ בלא.

18-15 ברכה... על - שמא ביקש לומר שכבוד האל עומד במקומו: ברכתו ותהילתו ידועות גם בלא שתאימרנה, הכבוד שחולקים לו אינו מגדילו והעבודה שעובדים אותו לא תרוממנו. מכל מקום, רעיון כזה נמצא ככל הנראה בתיבת מרקה: "ונשבח לשמה לפם דאנן לא לפם דהוא" (יונהלל לשמו לפי מה שאנחנו, לא לפי מה שהוא, ופירש בן-חיים: "ככל יכולתנו אבל אין תהילתנו שווה לו", תיבת מרקה, 155ב).

18 תואלהו - לפי שלוש השורות הקודמות נראה לי לפרש כי ביקש לומר שעבודת האל לא תרוממנו. שמא הבין כך את הכתוב בהושע יא, ז: "ואל על יקראהו יחד לא ירומם"? אילו היה ההקשר הכללי אחר, אפשר היה לפרש: עבודה אינה מלאה את האל.

20-19 חסדיך... תגמול - אי אפשר למנות, או לאמוד, את חסדיך הרבים, ואי אפשר להעריך את הגמול לרחמיך.

20 אין - אין שוללת פועל מפורש מתועדת בספר קהלת ח, יא: "אין נעשה פתגם מעשה הרעה". לייסי משמשת בערבית גם לשלילת פעלים מפורשים, ומשם חדרה לשימוש של הפייטן. מעין הדבר הזה היא שלילת פועל על ידי לית (לעיל), התפילה השנייה ליום ו', שו' 53.

21 ותלא תשלמנה - ותיעף, ובכל זאת לא תוכל (על פי התה"ע) לשלם לאל כגמול רחמיו. פועל מפורש במקום שברגיל עומדת צורת מקור מצוי לא מעט כבר בפיוטים השומרוניים הכתובים ארמית, למשל: "דאיתנין נסגד" (שבאנו להשתחוות', עואג"ש ג, ס"ב, עמ' 247).

22 תקדמות - מןחות. שם עצם תקדומה שפירושה 'מנקה' נרשם שלוש פעמים בשולי אחד מכתבי

תד'כרה לנפס ע'אפלה ען באריהא ולמ תכן כונהא ליחסן אליה וארשדהא בכל תפאצילהא קדרה לא מן בעץ גת'ה וממלכה אלכל מצדק בהא וחכמה פי קלב ליס חאלה ופי גסם מגסד ליס מגעולה ללנט'ר בעי'ר עין למח וללאדראך בעי'ר אלה סמע וגת'ה ליסה מלמוסה ובכל גארחה ליס אפעאלה בל פאעל ליס כאלפאעלין ח'אלק וליס טואה סאבק כל מח'לוק וכל מחדת'	זכר לנפש שכחית אל בוראה ולא היתה כוננתה 25 [א6] להטיב לה ולהשכיל אתה בכל מקצותה יד לא מקצות פגר וממלכת הכל הבל בה וחכמה בלב לא שוכנת ובפגר גויה לא תנתן לראות באין עין משור ולהקשיב באין אזן שומע וגויה אשר לא תומש ובכל אבר לא עשותו 30 כל עושה לא ככל העשויים ובורא ואין זולתיו 35 קודם כל בורא וכל חדש

23 בוראה – ד"צ לבוראה • 24 כוננתה – ד"צ וכוננתה • 31 משור – ד"צ משורה • 33 וגויה – ד"צ בגויה • 35 כל... העשויים – ד"צ אבל מעשיו לא ככה עשויים.

היד של התה"ש (m), למשל: "ואעתו לגברה תקדומה" (יהורידו לאיש מנחה', בראשית מג, יא; ראה עוד טל, מילון אה"ש בערכו). הרבה מן הרשום בגיליונות ובין השיטין של אותו כתב יד חשוד בהעתקה ממקורות שאינם שומרונים (ראה טל, התה"ש, ג, עמ' לא). העובדה שתקדומה נמצאת גם כאן מגבירה את החשד שאין היא שומרונית מקורית. אבל מקור אחר שיש בו תקדומה טרם מצאנו. תשובנו – לא תוכל להשיב לו (כגמולו) במנחותיך.

23–24 זכר... כוננתה – דומני כי כוננתו זו: זכור (האל) את הנפש אשר שכחה את האל אשר ברא אותה, והיא (הנפש) לא הייתה – ואתה כוננת אותה.

25 להטיב... אתה – השווה: "ורוחך הטובה נתת להשכילם" (נחמיה ט, כ).

26–28 בכל... בה – הכתוב הזה אינו מחזור לי, וספק בעיניי אם היה ברור לבעל התה"ע.

29 וחכמה – חכמת האל, שאינה ככל חכמה אחרת.

30 גויה – "פגר גויה" מקביל ללב, כלומר לגוף ממשי. פגר וגויה דבר אחד הם. הפייטן השתמש בשני הנרדפים זה ליד זה כדי להביע את הרעיון שמדובר בגוף של ממש, ואמנם התה"ע: "גסם מגסד".

31 לראות... משור – האל רואה בלא עין (של ממש) לראות (בה). נראה כי גזר מן שו"ר (רא"ה) צורת מקור שמי"ם בראשה.

34 ובכל... עשותו – ולא באיבר (של ממש) הוא עושה את מעשיו.

35 כל... העשויים – הוא עושה כל דבר לא ככל העשויים (אנשים בשר ודם). עשויים – בינוני פעיל במשקל קטול.

37 קודם... חדש – האל קודם לכל הברואים. בורא – במקום הכתיב הרגיל בוראי, כלומר 'ברייה',

- ומעשות נורא אל תקצר
אל תיגע מעשות רבות
ועד עולם ועד לא תלא
65 ואין לאלה ערך במספר
ולא כדי ובשעיור תוכל
מעולם פני כל העולם
ולא לראש ותמיד ואין תום
70 הרב והמעיש תחתיה דומים
ואין יותר בהם
דו איך יודע בין נפוצים
בעל ערך וחסר ערך
ומגדל שלטנותה יכנע לו
75 הגדול וישוב לצעיר
אל בתוך גויה לא שכון
בפגר לא היה
וחויה זבול לא יזבלהו
ומשכן לא יושבהו
- ומן פעל אלמבדעאת לא תכללא
תנצב מן פעל אלעט'אים
ואלי אבד אלאבדין לא תשקא
וליס למקדורהא חצר פי עדר
ולא תקציר יקדר ולא יחד
מן אלאבד קבל כל אבד
ולא מן אול וסרמדי מן עיר נהאיה
מתמאת'לין אלכביר ואלקליל דונהא
וליס פיהם מזיד
אלא כיף יעלם בין מתפרקין
ד'י נטיר ועדים אלנטיר
ומן עט'ים סלטאנה יח'צע לה
אלכביר ויעוד צעיר'א
אלקאדר פי גסם לא יחל
פי גסד לא יכון
בקאה מוטנא' לא יסתוונה
וסכנא' לא יסכנה

69 תום - ד"צ תהום • 78 וחוויה - ד"צ וחביה • 79 ומשכן - ד"צ כמשכן.

- 63 ומעשות... תקצר - לא תקצר היד מעשות פלאים.
64 אל - לא. רבות - השווה לזה הכתוב בשיר הייחוד ליום שלישי: "לבדך תעשה כל ואינך נלאה".
65 ועד עולם ועד - ולעולם ועד (לעניין הצירוף "עד עולם ועד" ראה לעיל, התפילה ליום א', שו' 14).
66 לאלה - לכוחה. כמובן נשען על "יש לאל ידי" (בראשית לא, כט), אבל פירק את הצירוף הכבול, והתה"ע "מקדורהא" עמד על כוונת הכתוב.
67 ולא... תוכל - ואין די ואין שיעור ליכולתה (של יד האל).
68 פני - לפני. ראה התפילה ליום א', שו' 24.
69 ולא לראש - הוא לפני ההתחלה (השווה שו' 49 לעיל).
70 הרב... דומים - היא, יד האל, מעל הקטן ומעל הגדול (השווה לתפילה ליום א', שו' 24).
72 דו... נפוצים - איך יובדל בין כוח האל לכוחות אחרים? אין הכתיב הזה "דו" מוכר לנו מכתובי השומרונים, אלא כחלופה של דהו (שהוא). אפשר שכאן דו הוא כינוי מקדים לפועל "יודע".
74-75 ומגדל... לצעיר - זה הסימן: מגדל שלטונו של האל יכנע לו הגדול (לכאורה) וייהפך לקטן.
76-77 אל... היה - האל אינו שוכן בתוך גוף (אין לו גוף). שו' 77 מקבילה לגמרי לקודמתה, ואמנם התה"ע جسد כנגד "פגר" הבין שבגוף חי של ממש מדובר כאן.
78 וחוויה - ובחיים, לעולם לא. ולזה כיוון התה"ע "בקאה", אף כי לא ראיתי שימוש כזה בעברית קודם זמננו ובארמית.
78-79 זבול... יושבהו - אין הוא יושב במשכן.

80	כל המקומות לו שכם אחת	כל אלמואצע לה עלי חאל ואחד
	אין קרוב ואין רחוק	לא קריב ולא בעיד
	אין עליון ותחתיון	לא רפייע ולא וציע
	לא ימין ולא על שמאל	לא ען ימין ולא ען שמאל
	פנים ואחור ואין מצוא	קדאם וורא וליס מוגוד
85	והוא התיכון והחוך	והו אלוסט ואלח'ארג
	והנסתר ואין כסוי	והלח'פי וליס חאגב
	והנגלא ועין אל תשור	ואלט'אהר ועין ליס תלמח
	והעליון ואין נושא	ואלעלי וליס חאמל
	והתחתיון ולא עליון לו	ואלספלי ולא פוקה
90	כל פאות בידו	כל אלגהאת פי קדרתה
	יחדו בלי נוע ואין עתק	גמיעאָ בלא חרכה ולא אנתקאל
	כאחד אל יתחלק	כגזו לא יתגזא
	בטרם היו אלהי קדם	קבל אלכון יא אלה אלקדם
[א7]	ובעודם כמעולם	ובעד כונהם אבדא
95	ואין חלף ולא מתחלוף	בלא תעייר ולא תבדייל

80 לו - ד"צ+לא על • שכם - ד"צ ש"כ'ם • 91 יחדו - ד"צ ליתא • 92 כאחד - ד"צ אחד • 95 מתחלוף - ד"צ מתחלף.

- 80 שכם אחת - על סמך בראשית מח, כב: "נתתי לך שכם אחת על אחיך" (נוסח המסורה: שכם אחד). כמוכן, יש כאן יותר מרמז למקומה המיוחד של שכם. ועם זאת הקשרם של הדברים מלמד כי השתמש בצירוף "שכם אחת" במשמעות 'חלק אחד'. אף זאת: ניקודו (המאוחר אמנם) של ד"צ מלמד על ההגייה *šékām* שהיא הגיית שם העצם *שָׁכַם* ולא הגיית שם העיר (*aškām*).
- 84 מצוא - מצוי, כלומר האל מצוי בכל המקומות, ובכל זאת אי אפשר למצוא אותו.
- 85 התיכון - שימושו יונק כמובן משם התואר תיכון המצוי בתורה: "הבריח התיכון" (שמות כו, כח), וכאן הוא שם עצם: 'החוך'.
- 86 כסוי - לא מכוסה ממנו דבר.
- 87 והנגלא... תשור - הוא גלוי (במעשיו), אבל אין עין שרואה אותו.
- 88 והעליון ואין נושא - איש לא נשאו למעלה.
- 89 והתחתיון - תחתיון נבנה כאן בהיקש מן עליון.
- 90 כל פאות בידו - בכך אמר מה שאמר בעל שיר הייחוד (ליום שני): "אין פאה לסביבותיך".
- 92 יתחלק - ובלשון שיר הייחוד: "ואין תוך מברדיל בינותיך" (שם).
- 94 ובעודם - ואחריהם. זו אפוא בעד השאולה מן הערבית, וכך גם בתה"ע: "ובעד כונהם".
- 95 ואין... מתחלוף - אין לו תחליף והוא אינו משתנה. בפיוט השומרני מובע הרעיון הזה כך: "וכל מלכים מתחלפים ואתה מלך דלא מתחלף" (עואנ"ש ג, ס"ב, עמ' 48). בשיר הייחוד ליום שלישי נאמר: "מאשר בך לא נשתנית ועד העולם לא תשתנה".

ואלמתע'יראת אדלה מלכה	והחלופות אותות מלכו
אלד'י לא יזיד ולא ינקץ	אשר לא יסיף ולא יגרע
ובעסאכר לא יקתדר	ובצבאות אל יתגאה
ובקניה מאל ליס יתעאט'ם	ובמקנה הקניאן לא יכבד
ובפצ'ה ובד'הב לא יסתע'ני	100 ובכסף ובוזהב אל יושר
ופי חצון לא יתחצן	ובמבצירים אל יעזו
וברוסא ואגלא לא יעתו	ובשרים ונכבדים אל יעזו
ובח'יל ורכב לא יתקוי	ובסוסים וברכב אל יחזק
ובפח'רה גואהר לא יפתח'ר	וביקר אבנים אל יתפאר
טמאניניה כל מלך הבא	105 מבטח כל מלך הבל
וקותהם איצ'א מחאל	ומחזקם עוד שוא
וליס שי יזיד מלכה אן יוגד	ואין כל יוסיף ממלכתו אם ימצא
פלא מנקץ לה ואן עדם	ולא מחסיר אם יתחסר
מלך למלך לי ישה	מלך למלך אין דומה
וכל רפיע לא יסאווה	110 וכל רם אין שוה לו

96 אותות - ד"צ אודעות • 99 ובמקנה הקניאן - ד"צ ובמקנהו קנין • 100 יושר - ד"צ ישער • 109 למלך - ד"צ אל מלך.

96 והחלופות אותות מלכו - התה"ע "ואלמתע'יראת אדלה מלכה" עמד על כוונת הכתוב: הרברים המתחלפים הם סימנים לנצח ממלכתו.

97 אשר... יגרע - אין להוסיף על האל ואין לגרוע ממנו.

100 יושר - התה"ע "יסתע'ני" (זקוק ל-) מתאים להקשר, ונראה שנסען גם על כתיב המילה יושר המזכיר את הכתיב יעשר ("יתעשר"). ולי נראה כי הכתיב יושר מלמד על גזירה מן שר"ר, כלומר: אין בכוח כסף וזהב לחזקו. ואף בשורות הבאות מובאים דברים שאין בכוחם לחזק את האל.

101 יעזו - יתבצר, ימצא מפלט. הכתיב יעזו עומד במקום יעזו, ודומה לו אפוא הכתוב בישעיהו ל, ב: "לעזו במעוז פרעה".

102 ייעזו - פשוטו ככתיבו וכמשעו הרגיל בעברית, כלומר יתחזק, אבל לפי שבא כאן עם "שרים ונכבדים", אפשר שטמונה כאן גם המשמעות הנוספת של עז'ו בערבית: "יתכבד". ואמנם נמצא עז'ו בעש"ב במשמעות "קיר", למשל בכתובה משנת 1715 שנמצאה באוסף פירקוביץ' ("נשי ישראל העזיזות המכבדות", פומר וטל, כתובות, ב, עמ' 14, שו" 36-37, 183).

104 אבנים - אין "אבן יקרה" בתורה ואף לא בכתובים אחרים של השומרונים, והצירוף מצוי הרבה בג"ן ובספרות העברית שאחוריו.

105 מבטח... הבל - ההיסמכות על כל מלך אחר, זולת האל, היא הבל.

106 ומחזקם - וחוזקם של המלכים האחרים אפס. שימושו בעוד יכול להתפרש כך: מבטחם הבל, וכן חוזקם שווא. ואם כך נראה שעוד בתפקיד זה הושפעה מן אִיֶּסָא (בטור הערבי: "איצ'א").

107 ואין... ימצא - ואם ימצא דבר, לא יוכל להוסיף לממלכת האל.

108 יתחסר - ואף אם נגרע ממנו דבר, אין הוא מתחסר.

109 מלך... דומה - אין מלך בשו"ר דם דומה למלך האל.

פלד'לך ברטיל לא יאח'ד'	לכל ממוץ לא יקח
וכל אלמכתסבין פמנה	וכל הלוקחים ממנו
וכל אלממתארין פמן ח'זאינה	וכל השבורים מאוצרותיו
ובכת'רה אלאח'ד' לא ינקצו	וברב קחת אל ימעטוה
וענד אח'דהם מנהא שי	115 וכקחתם ממנה דבר
לא יקדרון יח'רגון אלמלך ענה	לא יוכלון להוציא מלך ממנו
אן כל אלמלוך לה עביד	כי כל המלכים לו עבדים
וכל אלגאברה ד'לילין	וכל הגברים נדכאים
וכל אלאכאבר צ'עאף	וכל הגדולים קטנים
וכל אלמרתפעין מנחטיין	120 וכל רמים שפלים
וכל אלעט'מא ואהיין	וכל העצומים צעירים
וכל אלכת'ירין כנפס ואחדה	וכל רמים כנפש אחת
וכל אלעלמא בלם	וכל הידעים בעירים
וכל אלפטנא ע'אפלין	וכל הנבונים אוילים
וכל אלחכמא גהאל	125 [7ב] וכל החכמים סוכילים
וכבהאים ממתת'לין	וכבהמות נמשלו
וליס קדר ללאכת'ירין קבל קדרתה	ואין די לרבים תחת ידו
الملوك מנה איסארהם	המלכים לו חלים
ואלגאברה מנה קואהם	והגברים לו כוחים
ודו אלרפעה מנה רפעתהם	130 והרמים לו רומם
ואלאקויא מנה קותהם	והמחזקים לו חזקם

112 הלוקחים – ד"צ החלוקים • 118 הגברים – ד"צ הגבורים • 122 רמים – ד"צ רבים • 129 כוחים – שתי נקודות למחיקה מעל הו"ד; ד"צ כוחם.

- 113 השבורים – בינוני קטול של שב"ר, כלומר הרוכשים.
 114 וברב... ימעטוה – ואף אם ירבו לקחת, לא ימעטוהו.
 116 מלך – קניין, כמו בערבית, ונמצא גם בתרגום השומרוני דבריים כה, יג: "לא יהי לך במלכך אבן ואבן רבה וזעורה" ("לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן").
 121 צעירים – זעירים (השווה לעיל, שו' 75).
 122 כנפש – דומני כי השתמש כאן בנפש כמשמעה של نَفْس (واحدة) בערבית, כלומר 'נשימה קלה'. ביקש לומר אפוא שכל הרמים הריהם כהבל פה. אבל נוסח ד"צ, "רבים", שיעורו אחר.
 123 בעירים – ראה דבריו לעיל, התפילה ליום א', שו' 26.
 126 נמשלו – תהלים מט, יג: "ואדם ביקר כל ילין נמשל כבהמות נדמו".
 127 ואין... ידו – התה"ע כיוון יפה לדברי המחבר, בהעמידו קטר, "יכולת", הן כנגד "די" והן כנגד "ידו", והכוונה: אין ספק, אין כוח, בידי הרבים לעמוד מול כוחו של האל.
 128 המלכים לו חלים – כוחם (חילם) של המלכים בא ממנו.

והעשירים לו הונם	ואלאעניא מנה עינאהם
והידעים לו דעתם	ואלעלמא מנה עלמהם
והחכמים לו לבם	ואלחכמא מנה חכמתהם
135 והנבונים לו בינתם	ואלפטנא מנה פטנתהם
ובאור עדתיו הם ראים	ובנור אדלתה הם נאט'רין
ו[ב]לי זה הם עורים	ומן ד'לך הם עמי
וכבהמות נמשלו	ובאלבהאים מתמת'לין
ואין די לרבים תחת ידו	וליס קדר ללכת'רין תחת קדרתה
140 למלך אין מחיה מבלעדיו	למלך לא חיוה מן דונה
ואין מסתיר מראותו	ולא סאתר ען רותיה
ואין משגיב משורו	ולא חאגב ען אדראכה
ואין מגן מחציו	ולא תרס מן סהאמה
ואין מנוע ממנו	וליס מאנע מנה
145 ואין די לרבים תחת ידו	וליס קדר ללכת'ריה ענד קדרתה
מלך מכל חסרון נעלה	מלך ען כל אלנקץ יתעאלי
ומכל עוזר ומחזיק	ען כל עון ומסאעד
ומכל ירא ופחד	וען כל ח'וף ורעב
ומכל תלאה ועצבון	וען כל תעב ונצב
150 ומכל ששון ושמחה	וען כל פרח וסרור
ומכל נחת ונפש	וען כל ראחה ודעה
ומכל סומך ותהומך	וען כל סנד ורכן

137 ו[ב]לי - האות השנייה קריאתה מסופקת. היא דומה לעיין וכתוב זה נרמז בתה"ע "ומן" ובנוסח ד"צ: ועל. אבל אפשר שהייתה במקורה ב"י"ת, וכך הגהתי • 142 משורו - ד"צ ממשורו • 148 ירא - ד"צ יראה • 152 ותהומך - ד"צ ותומך.

139 ידו - ראה שו' 127 לעיל.

142 ואין משגיב משורו - ואין מסתיר את ראייתו; השווה לעיל, שו' 86.

150 ששון ושמחה - הצירוף "ששון ושמחה" משקף בבירור את הבחירות הסגנוניות של פייטננו: צירוף כבול הדומה לו, "שמח (שמחה) וששון" מופיע לא מעט בפיוטים שומרונים (למשל קאולי, עמ' 153, 179). אף זאת: בכל הליטורגיה השומרנית לא נמצא שם העצם שמחה אלא עומד לעצמו, כגון "תתמלו בשמחה" (שם, עמ' 304), או בתוך הצירוף "בשמחה וטוב לבב" (שם, עמ' 503, 541, 559). למרות כל אלה השתמש דווקא ב"ששון ושמחה" שאינו מופיע בתורה ובכתבי שומרון האחרים אבל שכיח מאוד בספרי נ"ך (למשל ישעיהו כב, יג; תהלים נא, י).

151 ונפש - תן דעתך שנפש כאן פירושה 'רווחה', כמו נפוש בארמית השומרונים, למשל: "ומן מסכי לנפוש" ('ומי מצפה לרווחה', עואנ"ש ג, ס"ב, עמ' 92).

ומכל שבר ומקח	ועץ כל מירה ומכסב
ומכל מחיה ומסעד לב	ועץ כל קות ומא יסד [א]
155 ומכל בצע וראות עין	ועץ כל פאידיה ומתגר
ומכל רוזן ויוצע	ועץ כל וזיר ומשיר
ומכל מלך ושני מלך	ועץ כל מלך ותאני מלך
[א8] חי לא על מחיה	חי בע"ר מאדה
ובלי אף ונשמת החיים	ובע"ר נסמה חיוה
160 ומאות כל בוראי מרומם	ועץ שהוה כל מח'לוק מתעאלי
מלך בלי רוזן ויועץ	מלך בע"ר מעיץ ומדבר
וכל חכמת כל חכום לו מעולם	וכל חכמה כל חכים מנה מן אלאצול
וכל אשר יוכל להודיע ידוע לו	וכל מא פי אלמקדור עלמה מעלום לה
לא מאחר סכל יראה המראים	לא מן בעד גהל ינט'ר אלמנט'וראת
165 ואין עין תשור	בלא עין תלמח
וישמע הקולות	וישמע אלמסמועאת
ולא אזן תקשיב	בע"ר אד'ן תנצח
והרחמים בלא אף ונשמות	ואלשם בע"ר אנף ונסמה
והטעמים בלי פה	ואלטעום בע"ר פא

156 ויוצע - כן! ד"צ יועץ • 160 ומאות - ד"צ ומתאות • 161 רוזן - ד"צ + וכלי • 163 להודיע - ד"צ יודיע • 164 מאחר - ד"צ מאחרי • 169 והטעמים - ד"צ והמטעמים.

155 וראות עין - לפי שיטתו בשורות הקודמות והתוכפות ברי ש"ראות עין" קרובה במשמעה אל בצע, כלומר 'רווח'. בוודאי ביקש להביע בצירוף הזה את הדברים המוחשיים שהעין רואה, ואמנם "מתגר" (סחורה) שבתה"ע מכוונת לזה. בהקשר ובשימוש אחרים מצויה סמיכות עין לבצע גם במקרא: "כי אין עיניך ולבך כי אם על בצעך" (ירמיהו כב, יז).
156 ויוצע - ויועץ.

157 מלך - נראה כי הצירוף שני מלך מושפע מן הערבית שבה לַי יכולה לבוא לאחר שם העצם כדי להביע את המשמעות 'משנה' (השווה לעברית החדשה: "קצין שני") אלא שסדר המילים, "שני מלך", אם אינו תלוי בשיקולים פואטיים כלשהם של הפייטן ("מלך ושני מלך"), אולי הולך אחר צירופים כגון "משנה למלך".

158 מחיה - לעיל (התפילה ליום א', שו' 37) הביע אותו רעיון במילים דומות מאוד.

160 ומאות - ומן אות, כלומר: ומעל תשוקת הכרואים, מעל יצרם.

163 להודיע - להיות ידוע.

164 סכל - לא על ידי הסתכלות. אפשר ש"לא מאחר סכל" מוסב אל השורה הקודמת, ואפשר שהוא מוסב אל הבא אחרינו. יראה - האל.

165 ואין - לאל.

168 והרחמים - התה"ע "ואלשם", כלומר 'הריח', מתאים יותר להקשר, ואפשר שהמקור העברי היה "והרחים", אף כי לא ראיתי נוסח כזה.

ולמס כל גת'ה בעיר גסם	170 ומוש כל פגר בלי גויה
וצ'מיר כל קלב קבל	ויצר כל לב טרם נוצר
וח'בר כל גמאעה קבל תת'בת	וקול כל עדה פני תקום
וחקיקה כל אמר קבל יסמע	ובל כל דבר קבל נשמע
וחסאב כל חאסב והו מעדום	וחשבון כל חשוב ולא הוא
ות'מר כל שגר קבל יע'רס	175 ופרי כל עץ ולא אנטע
ומא ח'פי עלי אלעאליין ואלאסאפלין	ומה בסתרי העליונים והתחתיונים
לאן אלט'לאם לא יט'לם קבלה	כי החשך לא יחשוך ממנו
ואלליל כאלנהאר יצי פי חצ'רתה	ולילה כיום יאיר לפניו
סבחאנה תבארך اسمه ابدا	יתהלל וברוך שמו לעולם
ליס אלה אלא ואחד	180 לית אלה אלא אחד

ו:1

[התפילה ליום ששי]

ען שהאדה כל אדלתך	מפם כל עדותיך
יא רב אלעאלמין	אה מרן [כל עולמה
ומן אואמר כל איאתך	5 ומאמרי כל אותותיך
יא בארי כל אלבראיא	בוראן [כל הבוראות

171 ויצר - ד"צ וידע יצר • 173 ובל - ד"צ ואמת • 178 כיום - ד"צ ויום.
 1 ו:1 - ק ליחא; שע منطاط يوم الجمعة, כלומר בכ"י שע זו התפילה הראשית ליום שישי (וכן אצל
 ד"צ) • 4 אה מרן [- יד שנייה; בין השיטין; שע מרה • עולמה - נקודה מעל הוי"ו; ה"א
 תלויה • 6 בוראן [- ד"צ בוראך.

171 ויצר - אפשר לפרש יצר כפשוטו, כדרך שעשה התה"ע "צ'מיר". אבל הואיל והשורשים יצ"ר
 וצו"ר קרובים מאוד זה לזה במשמעם ובצורתם, אפשר להניח שבתוך יצר מקופלת המשמעות 'צורה'
 דווקא. ההקשר תומך בשתי דרכי הפירוש.

173 ובל - דומני כי זו בל הערבית, המשמשת להדגשה או לצמצום, וכמוה נמצא גם בכ"י A המאוחר
 של התה"ש: 'ואמלל כל הזכנתה' ("ואדברה אך הפעם", בראשית יח, לב). קבל - קבל פירושו כאן
 'לפני', כמו המשמעות היסודית של השורש קב"ל, הנתונה כידוע בערבית. כנגד זאת מילת היחס ל-/
 קבל אינה משמשת כלל באנ"ש במשמעות של זמן.

174 וחשבון... הוא - האל לפני כל חשבון של מחשבי הזמנים (חשוב, בינוני קטול, והוראתו
 'מחשב', וכיוון לכך התה"ע "חאסב").

176 ומה... והתחתיונים - ואין נסתר ממנו דבר בעליונים ובתחתונים.
 177 כי... ממנו - יאפיל עליו: "גם חשך לא יחשיך ממך ולילה כיום יאיר כחשיכה כאורה" (תהלים
 קלט, יב).

3-11 מפם... אשא לבי - מפי, על סמך, כל מעשיך התעוררה בלבי האמונה כך.

הנשמעים מרוממי שמים ומעמקי תהום מארץ ומלאה הימים וחיותה	אלמשהורין פי אעלי אלעלו ואספל אלע'זאמר מן אלארץ ומלוהא אלבחאר וחיותהא
10 והרוח במסעה [ב8] ונכונה אשא לבי לאמונה בך ואשמיעה קולי לברכך על חסדיך ולעבדך על טובותיך אשר מחול ירבו	ואלריאח פי אלחרכה ואלסכון אצרף קלבי ללאמאן [בך ואדיע צותי בחמדך עלי אחסאנך ועבאדתך עלי חסנאתך אלתי כת'רת ען אלרמל וען תראב אלארץ יעט'ם ותעט'ימן בחסב צעף קואיי לא כקולהא
15 ועל עפר הארץ יגברו ולכבוד לך כפי מעט כחי לא כקולן [ ] אשר לא מבטא שפתות יבוא תחלה וכלות ראישון ואחרון	20 אלד'י לא בתלפט' שפאת יחצל בדאיה ונהאיה אולא' ואח'רא' בל אדלה חק כאללמח ט'הרת אלד'י תדהש אלארואח ותד'הל אלנפוס מן עזה מלך אלדניא ואלאח'רה מן ע'זארה חכמתך וכמאל עלמך אלד'י להן תח'צ'ע גברוה כל אלמלוך ותצמתל קדרה
25 ויבהל הנפשות מעז מלך עולם ועד מרוב חכמתך ותום דעתך אשר לו תכנענה גבורות כל המלכים ותסאף חיל	

10 ונכונה - ה"א תלויה • 17 כקולן [ ] - ד"צ כקולך • 20 ענות - ד"צ עדות • כפעם - ד"צ מפעם • 21 יתמחיה - ד"צ יתמהה • 23 מעז - ד"צ מעצם • 24 ותום - ד"צ ותהום • 25 לו - ד"צ לון • 26 גבורות - ד"צ גברות • המלכים - ה"א תלויה • 27 ותסאף - ד"צ ותספה.

7 הנשמעים - האותות.
10 ונכונה - במנוחתה.
14 ירבו - השווה לעיל, התפילה ליום ה', שר' 59.
16 ולכבוד לך - ולכבודך. הוא מקור במשקל qittul.
17-18 לא... יבוא - שורות אלו מבארות את קודמותיהן: מעט כוחי, בניגוד למאמריך, אשר מוצאו לא במבטא השפתיים. לפי התה"ע, "קולהא", אין הכינוי מוסב לאל, ונראה לי שאינו נכון.
20 רק - אלא. ענות... תצמיח - מאמר האל הוא עדות אמת אשר מופיעה ברגע. השווה לכתוב בתהלים פה, יב: "אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף".
21 יתמחיה - לא רק מן ההקבלה עולה שיתמיה פירושו 'יבהיל', אלא נמצא כן בתיבת מרקה: "דהו מבלד אמורה ומתמח שמועה" (מבהיל את אומרו ומפחיד את שומעו, א247).
27 ותסאף חיל - ויכלה כוח. לשון נקבה (ותסרף) מפני 'קדרה' הערבית.

ידי כל גבורים	ידי כל אלמתגברין
ויבעירו כבהימות	ויגהלו מת'ל אלבהאים
30 חכמי כל הנכונים	חכם כל אלפטנא
משובותם אל לבם	רגועהם אלי פכרהם
במעשיך הגדלים	פי אפעאלך אלעטימה
וגבורותיך הנוראים	וגברואתך אלגלילה
השמים ושמי השמים	אלסמואת ומא פוק אלסמא
35 והארץ וכל צבאתם	ואלארץ וכל גיושהא
כי מי עשה השמים	אן מן צנע אפלאך
ויריצם בלי נחת	וחרכהא בע'יר קראר
ויחלק צבאתם בחכמה	וקסם זינתהא בחכמה
לאותות בלא מספר	לאיאת בע'יר עדר
40 וחסדים באין חשבון	וחסנאת בע'יר חסאב
לפלוג הימים והלילות	לתקסים אלנהאר ואלליל
המועדים והשנות	ואלאוקאת ואלסנין
לתת יומה לעבדה	לגעל אלנהאר ללעמל
ולילה לנחת ולשנה	ואלליל ללראחה ואלנום
45 כי אם אתה אלהי האלהים	אלא אנת יא רב אלארבאב
ואדון האדונים	וסיד אלאסיאד
האל הגדול והגבור והנורא	אלקאדר אלעטיים אלגבאר الجليل
[א9] אשר לא יומם לאור בעינים	אלדי לא נהאר לנט'ר בגארחא
ולא לצור לעבדה לך	ולא אלנהוץ פי אלתצרף לך
50 ולילה לא למחשך	ואלליל לא יט'לם

31 משובותם - ד"צ מושבותם • 37 ויריצם - ד"צ וירצצם • 48 יומם - ד"צ יום • לאור - ד"צ לאורו • 49 לצור - ד"צ לרוץ.

29 ויבעירו כבהימות - "ואני בער ולא אדע בהמות הייתי עמך" (תהלים עג, כב).
 31-32 משובותם... הגדלים - הלשון והרעיון על פי דברים ד, לט: "וידעת היום והשיבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת עין עור".
 37 בלי נחת - בלא מנוחה, בלא הפסק.
 48 אשר... בעינים - אינו זקוק לאור יום כדי לראות בעין.
 49 ולא לצור לעבדך לך - מילת לצור נקודה ב'ו מעל הצד"י, ומכאן עולה שהכוונה למילה צוואר שהגייתה השומרונים היא šuw'wâr. ונראה לי כי ביקש לומר שאין האל זקוק לצוואר שיבוא לעבדו. והשווה לזה את הכתוב בנחמיה ג, ה: "ואדיריהם לא הביאו צוּרָם בעבדת אדניהם".
 50 ולילה לא למחשך - הלילה אינו מחשיך עליו.

ולא למנוחה ולשינה	ולא ללראחה ואלנום
האל אשר לא ירדם ולא יישן	אלקאדר אלדי לא ינאם ולא יסן
ובעמל לית יגע וישא תלאה	ופי עמל לא יתעב ויחמל אלא תקא
תועמות בעמקים ומה רבץ	אלע'ואמר פי אלעמאק ומא רבץ'
55 ורובם בימים מימ' כנר יציב	ועזרהא פי אלבחאר מיאה שבה
ונוזלים כצורי ההרים	אלטוד מן ית'בת
מי יקום בלתיך האל	אלהואטל כצוז'ר אלגבאל
אשר לא [ל]אל כמו	מי יקים סואך יא קאדר
כל חזק נרפא	יא מן ליס עלי קדרתה יד
60 וכל כבד קל	פכל שדיד מרחי
וכל נורא פחו	וכל גליל חקיר
האל אשר כל לעז מלכו	וכל בהג מחדול
	אלקאדר אלדי כל שי לעז מלכה

52 ולא – יד שנייה • 53 לית – יד שנייה; בשוליים: לא; ד"צ אין • 54 תועמות – יד שנייה; בשוליים: תהומות; ד"צ תהומות • בעמקים – ד"צ ובעמקים • רבץ – יד שנייה • 55 כנר – יד שנייה; בשוליים: כמו נד; ד"צ ונר • 57 בלתיך – יד שנייה; בשוליים: בלעד'ך; ד"צ בלעד'ך • 58 [ל]אל – ד"צ אל • כמו – יד שנייה • 59 נרפא – ד"צ נרפה.

53 לית יגע – לית שוללת פועל אינה מצויה בחיבורים קדומים של אנ"ש, אבל בהשפעת הערבית (ראה תיבת מרקה, עמ' 22) היא מצויה לא מעט בחיבורים מאוחרים (או חיבורים שעריכתם מאוחרת) כגון תיבת מרקה: "דלית יתפלי מני ברי" (שלא ייפלא ממני דבר, 163b); כ"י A של התה"ש: "לית ירתנך דין" (לא יירשך זה, בראשית טו, ד); בפיוטי עש"ב: "ולית אתמרת שירת" (יולא נאמרה, קאולי, עמ' 577); "לית ידעו" (שם, עמ' 379); "כי לית יקום לון עובד" (שם, עמ' 430). ודומה לזה היא שלילת פועל מפורש על ידי אין (ראה התפילה ליום ה', שו' 20).

54 תועמות... רבץ – אפשר שביקש לומר כי האל שולט בעמקים ובכל אשר שרוי בהם. צירופי הלשון על פי דברים לג, יג: "וליוסף אמר מברכת ה' ארצו ממגד שמים מטל ומתהום רבצת תחת". 55 ורובם... יציב – הכתוב אינו ברור וקריאתו מסופקת. הרעיון וצירופי הלשון נשענים כמובן על הכתוב בשמות טו, ח: "וברוח אפך נערמו מים נצבו כמו נד נולים קפאו תהומת בלב ים", ובייחוד על תהלים לג, ז: "כנס כנר מי הים נתן באצרות תהומות" ושם עז, יג: "בקע ים ויעבירו ויצב מים כמו נד". התה"ע העמיד כנגד ורובם את "ועזרהא", כלומר הבין שם עצם ותרגם "שפעתם", אולם נראה לי כי צורת פועל הוציא הפייטן מתחת ידו. וצ"ע.

58 אשר... כמו – אין כוח כמוהו.

59 כל חזק נרפא – כל איש חזק נרפה לעומתו.

61 פחו – וכל המטיל מורא – פחדו. פח'ז משמש בעברית לעניין החיפזון לגווניו השונים (השיליים). כידוע, פחד קשור בשורשים המביעים תנועה, ואף כאן כך. ולא ראיתי במקום אחר זולת זה שפחו הוא בהלה שעניינה פחד.

62 האל... מלכו – הכול כפוף לעזו מלכותו. נוסח ד"צ וחלוקתו שונים מן המובא כאן: "האל אשר לעז מלכו כבלי", "מי הארץ ומי נשאה בלא מיתר". ואינו נראה לי עיקר.

מתל לא שי אלארץ'	כבלי מה הארץ
מן רפעהא בעייר חבאל	ומן נושאה בלא מיתר
ואקאמהא בעייר דעאים	65 ואקימה באין אדנים
געל עמדהא חאגה כל שי	שם עמודיה מחסר כל
סוי יד לא מן בעץ גת'ה	בלתי יד לא מקצת פגר
וד'ראע בסיטה	וזרוע נטועיה
ליס ח'ארגה גסד תת'בתהא	לא אבר גויה תציב אתה
כד'לך לא אלי אן]ל תצל	70 הכל לא אל קץ תשיג
והו יחרכהא כורקה תסקט	ויחרדה כעלי נדף
לידכר נאסיי מלכותה	להזכר שוכיחה מלכו
ו] מון אן כל מתכל סואה הבא	ויביננו כי כל מבטאח בלעדיו הבל
תגל קדרתה עלי שואהק אלעלו	תרום ידו על שחוקי מרום
ותעזו אלי אעלי אלעט'מה	75 ותעזו עד מרוממי כבוד
סמת אן אלזיאדה ואלנקץ	עלתה מלהוסיף ולמגרע
גיוש אלארץ למן יסבחווא	צבאות הארץ למן ירנו
ואגזאהא בעדל וחק	ופלגיהם בצדק ואמת
למן ימגדו	למי ירוממו
אלא אלקאדר אלעלי	80 כי אם לאל עליון
אלד'י בקדרתה אתקנהא	[ב9] אשר בידו תקנם

63 כבלי - מעל מילה זו סימן המפנה לשוליים: דמות • 64 ומן - וי"ו יד שנייה • 69 אבר - ד"צ מאבר; שע כאבר • אתה - שע הכן • 70 קץ - ד"צ לקץ • 72 להזכר - ד"צ לזכור • שוכיחה - ד"צ שוכחיה • 73 ויביננו - ד"צ ויתבוננו • מבטאח - אל"ף תלויה • 77 למן - ד"צ למי • 78 ופלגיהם - ה"א תלויה • ואמת - ד"צ האמת; שע מחסר.

63 כבלי מה הארץ - על פי איוב כו, ז: "נטה צפון על תהו תלה ארץ על בלי מה".
 64 ומן נושאה - השווה לשיר הייחוד ליום רביעי: "גבוה כל אשר תחתיו נושא".
 67 בלתי... פגר - בלי יד, בלא כל איבר.
 69 לא... אתה - לא איבר של גוף ממשי הציב את עמודי הארץ.
 70 לא אל קץ - במהרה. תשיג - זרועו הנטויה.
 71 ויחרדה - האל, את עמודי הארץ. הרעיון מובע באיוב ט, ו: "המרגיז ארץ ממקומה ועמודיה יתפלצון".
 72 להזכר שוכיחה מלכו - בשביל להזכיר לנפש השוכחת את מלכותו.
 73 ויביננו - לימד אותנו; ראה לעיל, התפילה ליום ב', שו' 27.
 76 עלתה - יד האלהים.
 78 ופלגיהם - ופלוגותיהם.

ואלקאדר אלכאפי אלדי ליס לחאגה לה	ואל שדי אשר לא למחסר לו
קסם אנואעהא	פרש מיניהם
אלדי מן אחאד אח'רגהא	אשר מיחידים הוציאם
ואלי כת'רה בע'יר ערד פרעהא	85 ואל רבים בלי מספר הפרידם
הל פי בטן ואחד חמלת	הלוא בבטן אחד יוחמו
ומן ת'די ואחד רצ'עת	ומתדים יחידים היניקון
ואלמגוד מעהא] [	והרוצים עליהם
פי אל'אשאק אם פי אלע'ר] [ב	אם למזרח ואם למובא
אם פי אלברד ואלחר אם פי אלקיץ' ואלח'רף	90 ואם בקור וחם ואם בקיץ וחרף
לא יפתרקו	לא נפרדים
ולא מת'ל אצול	ולא כפי יחידאות עקריהם
תתפרד ותשתבה	יתחידות וידמון
בל תתגזא אנזא ואצ'דאד	רק יתחלקון חלקים וצרים
מנאט'ר בע'יר תעלק וטעום לא מתשאבהא	95 מראים לא ידבקון וטעמים לא ידמון

87 ומתדים - שי"ן תלויה מעל התי"ו; ד"צ ומשתמדין [!]; שע ומשדים • 92-204 ולא כפי... וברוך שמו לעולם - כל הקטע הזה מצוי גם בכ"י Harl. 5514 שבמוזאון הבריטי (עמ' 57-59) ומובא אצל קאולי, ב, עמ' 869-870 • 93 יתחידות - ק יתחידות • 95 וטעמים - ד"צ ומטעמים.

82 לא למחסר לו - אינו חסר דבר.

86 יוחמו - נולדו, התהוו בבטן אחת. דברי הפייטן נשענים על הכתוב באיוב לא, טו: "הלא בבטן אחד עשני עשהו ויכננו ברחם אחד". בפסוק זה נחלקו המפרשים. רש"י פירש בפסוק אחד נושא של עשני ("אני בבטן אמי והוא בבטן אמו הכיננו יוצר אחד"), וכן אבן עזרא. ולא כך הבין השומרוני את הפסוק אלא כדרך שהבינוהו בעלי המצודות שפירושהו כך: "ואת כלנו הכין ברחם אחד". שימוש הפייטן בפועל יח"ם לפי תהלים נא, ז: "הן בעוון חוללתי ובחטא יחמתני אמי".

87 ומתדים - ומשדים.

88 והרוצים - אין ההצרכה על מתאימה לדרכי העברית עם הפועל רצה. לפי התה"ע "אלמגוד" אפשר ללמוד שהדברים מוסבים על המתאמצים, המשתדלים להגיע, ואפשר שבתרגום זה רימו גם על הפירוש "רצים", שהרי ج פירושו גם "מיהר". וההקשר כולו עדיין סתום.

89 למובא - מערב, כמו "מבוא השמש" בספר דברים יא, ל. וכאן נקט את הצורה מובא, שהיא השכיחה בכתובי השומרונים, כגון "מובא זה הפתח" (קאולי, עמ' 111); "החדש הזה ראיסונה במובא ששונה" (י'חודש הזה הראשון, בבואו ששון, שם, עמ' 142).

93 יתחידות וידמון - הלשון קשה וצורת המילה יתחידות מקשה עוד על הבנתה. לפי הדברים שלהלן אפשר אולי להבין כי ביקש לומר שבני האדם שונים זה מזה, אף על פי שיצאו ממקור אחד.

והליפות מדים כל אחד תום לראותה ואקדאר מח'תלפה כל אחד כאמל פי רייתה	יריעו בכבוד אל גדול ונורא
תרהג בעט'מה אלקאדר אלעטיים [אלגליל]	עושי נפלאות באין מספר מוציא מן מיתים חיים ומרפותים חזקים 100
צאנע אלכדע בעיר עדר מח'רג מן אלמית אחי ומן רגארג כתאפה ומן אלגהל פטנה ורשאד'א וכלהם אלי אצל ואחד ירגעון ומנה ימתארון ויסתמדון יעודון מן קריב אלי בעיד ומן אגתמאע אלי אפתראק ומן מות אלי חייה ומן עדם אלחיל אלי חיל	ומבעירותם ומשכילים וכלם לעקר אחד ישובון וממנו ישברון ויקחון ישובון מקרב לרחוק ומקבוץ לפוץ 105 וממות עד חיים ומבלי כוח אל כוח וממחסר לבב אל שכלל גויות
ומן עדם אלפכרה אלי אלארשתאד אגסאם	בניות פגרים כמשפט מכונין באין ידים תוכל לעשות ועינים לראות וכלים למפעל 110
מרכבה וגת'ת' מחכמה מתקנה בעיר ידין תקדר לעמל ועינין ללנט'ר ואלאת ללעפל ומן ד'לך כל אלמלוך ואלסלאטיין וכל אלגבאברה ואלמתקדריין וכל אלחכמא ואלעלמא מן נטף מאיעה ח'לקהם	[א10]ומהם כל מלכים ושליטים וכל גבורים וגאים וכל חכמים וידעוים מנוזלי מים יצורון

98 עושי - ה"א תלויה מעל ה"וד; ד"צ עשה • 99 מן מיתים - ק מיתים; שע כמיתים • 100 ומרפותים - ק ומרפותים • 101 ומבעירותם - ק ומבעירותם • 107 לבב - ד"צ לרב • שכלל - ק שכל; שע שכל • 108 מכונין - ד"צ מכונינים • 111 ומהם - ד"צ הוסיף בין לוכסניס; וכנן.

96 מדים - נראה כי הצירוף מביע את רעיון השונות: מידות, ערכים משתנים של בני האדם. וצ"ע.
 100 ומרפותים - רפותים הוא שם תואר הגזור מן השורש התנייני רפ"ת, שיסודו בצורת הנקבה השכיחה רפות של שם התואר רפה. ופירוש הדברים: האל הופך את ה"רפותים", החלושים, לחזקים.
 105 לפוץ - גזר מן השורש פו"ץ שם פוץ, כמו המקור קום מן קו"ם.
 107 וממחסר לבב... גויות - מהעדר לב (התה"ע: 'ידעת') אל גופות מושלמים.
 108 בניות... מכונין - שיעורו: האל בונה את הגופים והם מותקנים כהלכה.
 110 וכלים - איברים, כמו בעברית היהודים, אך שם לא ראיתי כלי שהוראתו 'איבר' אלא כנסמן (כגון 'כלי הדיבור').
 114 יצורון - יצרם האל.

115	כלי חרט יצורון	פי עיר קאלב צורהם
	ולא מצלם ומפתח חותם יטבעון	ולא עלי צורה וכנקש ח'אתם טבעהם
	יצאו באברים שלמים	בל ח'רגו באגסאם כאמלה
	וכלים כטוב מאד עשויים	ואלאת חסנה גדא מצנועין
	לב לדעת ועינים לראות	בקלב ללעלם ועיון ללנט'ר
120	ואזנים לשמע ואפים להריח	ואד'אן ללסמע ואנאף ללשם
	ופה למאכל ולטעם ושפתות למבטא	ופא ללאכל וללד'וק ושפף ללנטק
	ידיים למפעל ורגלים ללכת	וידין ללעמל ורגלין ללסעי
	וכל כלי מחסרות מתומם	וכל אלאת כסבב אלחאגאת בכמאלהא
	נותנים במקומותם	מגעולה פי מואצעהא
125	ועשויים כמלא מחסרותם	ומצנועה לקצ'א חאגתהא
	על דמות לא נמשלו	עלי מת'אל לא תמת'ל
	וכתמונה לא נוסדו	ועלי שבה לם אססו
	רק מצור יד האל אשר בידו נבראו	בל בקדרה אלקאדר אלד'י בקדרתה
		ח'לקר
	וכעצם חכמתו נפלגו	ובעט'ים חכמתה אנקסמו
130	כטובותם יוחלו ויולדו	כחסנהם בדיו ובעד אילאדהם
	יבקע להם שדים למחיה	ישק להם תד'יא ללקות
	כמקור מים חיים	כינבוע מא אלחיהו
	וכמעיני עדן ייניקון	וכעיון לדיד'ה לירצ'עהם

116 מצלם - ק כצלם • 124 נותנים - ד"צ נתונים • 128 מצור - ק כצוק; שע כצור.

116 חותם - הלשון על פי שמות כח, יא (ועוד): "מעשה חרש אבן פתוהי חותם תפתח את שתי האבנים".

118 עשויים - ואיברים עשויים היטב. ד"צ חילק "עשויים לב לדעת", וגם זה אפשרי.

123 וכל... מתומם - וכל איברים שיש צורך בהם (עשה) משלם. יצק כאן לתוך השורש חס"ר את המשמעות "צורך" המקופלת בו (אף כי לא ראייתה משמשת בשורש הזה במקום אחר בעברית), והשווה לזה למשל את הפועל want שיש לו שתי משמעויות: 'רצה', 'חסר'.

124 נותנים - נתונים.

130 יוחלו - ברי שאין זה פועל משורש יח"ל הרגיל, כי אין המשמעות 'צפייה' הולמת את ההקשר. דומני כי יוחלו מקביל במשמעותו אל נבראו שבשורה הקודמת. ג'א שפירושו 'יחלו' ו-ג'ע שפירושו 'ברא' התערבו זה בזה, בדומה לעירוב המשמעויות הנתון בתוך בד"י בעש"ב (ראה LSH, בדפוס). על פי תבנית השורשים חמ"ם ויח"ם גזר מן חל"ל ('תחילה') שורש שלם יח"ל שפירושו 'ברא'. ויולדו - בתה"ע. הוספה המילה "ובעד", ואפשר שהייתה במקור העברי. ואם כן, פירוש הדברים זה: ואחר לידתם הבקיע להם שדים (להלן) וכו'.

132 מים חיים - על פי ירמיהו יז, יג: "כי עזבו מקור מים חיים את ה'".

133 ייניקון - רעיון האל המזין והמכלכל והבעתו במילים אלה יונק מן הכתוב בדברים לב, יג: "ורכבהו

ואבות להם כמעבודים	ואלאבא להם כמסתחדמין
135 לתת משאם עליהם	לגעל ת'קלהם עליהם
קקול טרח מעליהם ינובון	לתחף אלכלפה ענהם יפהמהם
והאל חכם כל חכמים	ואלקאדר אחכם אלחכמא
אשר בידו בריאתם וכבינתו תקנם	אלד' בקדרתה ח'לקהם ובעלמה
	אתקנהם
יכלכל מחיתם עת בעתו ויום ביומו	יכפיהם קותהם וקת בוקתה ויום פי
	יומה
140 [10ב] אם בעת יינקון	אם פי וקת ירצ'עון
ואם בעת גמלם והלאה	אם פי וקת פטאמהם ודאהבא
כמשפט ינובון וירבון	כאלחכ ינמון ויכת'רון
במוון צדק נתן לכל אבר חקו	במיזאן חק געל לכל עצ'ו חק
ולכל מקצה כאחותו	ולכל בעץ' כצאחבה
145 באין עול ולא סור מדרך	בעיר ח'ף ולא עדול ען אלטריק
ישביר לכל אחד כטוב לו	ימיר לכל ואחד מא יצלח לה
ולכל מין כמינו	ולכל גנס כגנסה
למשמרתו לשלומים	לחפט'ה אלי אלכמאל
ולהריך לימי חייהם	וליטול איאם חיותהם
150 תענה גויותם לו בהם ולא ידעון	תשהד אגסאמהם לה בחדותהם ולא
	יעלמון

134 כמעבודים – ק מעבודים; ד"צ כעובדים • 148 למשמרתו – ד"צ למשמרת • 149 ולהריך – ק ולהאריך.

על במתי ארץ ויאכל תנופת [נוסח המסורה: תנובת] שדי וינקהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור". אל שדי נתרגם בכמה מקומות בתה"ש (למשל, בראשית כח ג; לה, יא) – "חילוה מינקה", כלומר האל המיניק, המכלכל (ראה טל, מילון אה"ש, ערך ינ"ק).
134 ואבות להם כמעבודים – אולי ביקש לומר שהאבות עומדים עליהם לשרתם ולשאת את משאם. וצ"ע.

136 כקול... ינובון – בפירוש התרגום התקשה גם בעל התה"ע, וראיה לכך שהעמיד "יפהמהם" (לשון 'הבנה') כנגד ינובון שעניינו 'תנובה'. הצירוף קול טרח מזכיר את הצירוף השומרוני הקבוע רנן טרח, שפירושו 'נעימה כבודה': "ברנן טרח טב עד מותר" ('בנעימה כבודה טובה [יפה] עד מאוד', קאולי, עמ' 727); "וייתו בית דראן בקל רישה רנן טרח יתר" ('זיבואו [הקהל לשיר] בית דראן בקול, תחילתו בנעימה כבודה מאוד, שם, עמ' 418). בכותרות פיוטים, שיש בהן הנחיות לקהל המתפללים, כתוב בערבית: بَنِمٌ قَبِيلٌ (קאולי, עמ' 839) וכן بَنِمٌ خَفِيفٌ (שם, עמ' 114), וצ"ע.
142 ינובון – על פי תהלים צב, טו: "עוד ינובון בשיבה דשנים ורעננים יהיו".

144 מקצה – חלק בגוף, איבר. כאחותו – כוחו; צורת הנקבה בהשפעת הערבית قوۃ.

148 למשמרתו לשלומים – כדי לשמור אותו שלם.

150 תענה... ידעון – גוף הבריות שיצר האל מוכיח את מעשיו, והם אינם יודעים זאת.

ותנאדין] ולא יסמעון ליס ד'לך מן עדם סמע בל אלאצע'א ואלסמאע באלצמם ואלטרש ותח'בר ינדאהא קולא אנתבהו יא ניאם מן אלנום אד'כרו אלצאנע אלמכאן אלנאט'ר אלד'אכר חאפטסם ואנתם ניאם ד'אכרכם ואנתם נאסיין מראעיכם ואנתם כאלע'נם תאיהין ארשדו ואדכרו אלמעטי בע'יר סואל אלמרפק בע'יר צ'ירב אלד'י ידעון ליזידך עטאיא אזרדתהם אכתסאב זאדכס עטאיא אן תכת'רון אלאמת'יאר יכת'ר אלאסעאף יא עאפלין כ'ף תע'מצו אלעיון	מקראים להם ולא ישמעון לא מבלי און לשמע כי כפתח און כסתומו לשמע בקריאם 155 לאמר ה'רדו רודימים מתרדמה וזכרו העושה והמכונן הראה והזכרו שמוריכם ואתם יושינים זכורכם ואתם שוכחים 160 רועיכם ואתם כצאן תעים ה'רו וזכרו לנותן באין שאול למנחיל באין מחץ לקורא לך להוסיף יתת תוסיפון קחת יוסיף מתנות 165 תרבון שבר ירבה לענייק שוכחים איכה תעלמו עין

151 מקראים - ק בקראים • 154 בקריאם - ק בקראים • 155 ה'רדו - דל"ת תלויה?; ד"צ הורו • רודימים - ד"צ רדומים • 157 והזכרו - כ"ף תלויה; ד"צ והזכרו • 158 שמוריכם - יו"ד תלויה • 159 זכורכם - יו"ד תלויה; ד"צ זכרכם • 160 רועיכם - ק רעוכם • 161 לנותן - ק לנתון • 163 יתת - יו"ד תלויה; ד"צ יתת • 165 תרבון - שע כי תרבון.

151 ישמעון - שמא שאל את הרעיון ואת ניסוחו מן הכתוב בישיעיהו סו, ד: "יען קראתי ואין עונה דברתי ולא שמעו".

152 לשמע - לא מפאת חסרון אוון אין הם שומעים.

155 ה'רדו - אם נכתב במקום "הורו", והכתיב הורו שבשו' 161 להלן תומך בזה, הרי יש כאן התפעל מן יו"ד, בהוראה חוזרת של הפועל הרגיל הורה, כלומר, 'שים לב', 'קנה דעת', כפי שנמצא באופן ברור יותר להלן בסמוך. אפשר שהשתמש דווקא בפועל הזה, בגלל קרבתו הצלילית לצורת הפועל עורו המתאימה כאן יותר.

161 באין שאול - בלא שנתבקש.

162 מחץ - המנחיל (מנוחה לעמו ישראל; ראה ברכת השחרית), ואין מוחץ.

163 לקורא... יתת - זכרו את הקורא לכם להוסיף ולחת (דברים טו, יא: "פתח תפתח את ירך לאחריך ולאביונך בארצך").

165 שבר - במקום "לשבור", לקחת. ככל שתרבו לקחת כן האל ירבה להעניק. לענייק - להעניק.

166 שוכחים - זו פנייה.

אט'אנון אנתם אן למא גיתם מן אבא	החושבים כמובאים
ליס רב לכם	אין צור לכם
ולא מאלך לאצלכם	ואין קונה להמונכם
הל כל אלאבא אולאד כאנוא	170 הכל אבות בנים היו
או לא אלי אצל ינתהו	[א11]אם עד לא ראש הגעיו
ואנתם הלא תגדון	והנכם לא מצאים
אן כל מא לא נהאיה לה	כי לא תכלית לה
פליס לה בדאיה	לא ראש לה
וצדקת אדלה אלרב אלקדים	175 יצדיקן עדות אלהי קדם
וחקת בראהין איאתה	ויאמנו דברי אותתיו
פי אלמחדתיין ואולאד אלאימם	בחדשים ובני ימים
ולמא גאת אלאולאד לא מן אבא	וכמובא בנים לא מאבות
או בחסב אצולהא גאת	אם כפי יסודים באו
פכיף תפרקת אגנסהא	180 איכה תפלגה מינים
אשכרו בכל גהדכם	ברכו בכל מאדכם
ח'אלק אבא לכל אולאד	בורא אבות לכל בנים
ואולאד לאבא לס יכונו רגאל	ובנים לאבות לא נהיו אנשים
לא מן בעד צבוה מפטומין ליס בעד	לא מנערים גמולים לא מאחר ינק
רצ'אע	
[אג]סאמהם ליס מן טעאם ושראב	185 גויהתם לא מיכל ומשקה עלתה
תעאלת	
אליד אלד'י ליס תעגו	היד אשר לא תקצר

167 החושבים - ק החשובים • כמובאים - די"צ כמובאים • 169 קונה - ק קנה • 170 בנים - שע ובנים • 171 הגעיו - די"צ הגיעו • 173 לה - תלויה • 173-174 כי... לה - ק כי לא תכלית ללא ראש • 174 לה - תלויה • 177 בחדשים - ק חדשים • 178 מאבות - ק כאבות • 180 תפלגה - ק תפלגה; די"צ תפלגם.

167-168 החושבים... לכם - חושבים אתם שבאתם אל העולם ואין אלוה לכם?
 170 הכל... היו - הן כל האבות היו בנים.
 171 הגעיו - ויש להם ראשית, לבני האדם.
 172 מצאים - ואינכם רואים שלעומת זאת האל אין לו סוף ולא ראשית? (להלן).
 183 לא נהיו אנשים - אלא בכוח האל.
 184-185 לא... עלתה - התחביר קשה. אולי ביקש לומר שבני האדם גדלים לא סתם ממאכל ומשקה (שו' 185), אלא יד האל ברבר.
 186 תקצר - יד האל, היא עשתה כל אלה. החלוקה של די"צ אחרת והבנתה שונה: "ובנים לאבות לא נהיו אנשים לא מנערים גמולים"; "לא מאחר ינק גויתם"; "לא מאכל ולא משקה עלתה היד אשר לא תקצר".

ותעאט'מת אלחכמה	וגברתה החכמה
אלתי לא יח'פי ענהא שי בדעה	אשר לא יפלא ממנה נשגב
אלריח מן צנעהא	הרוח מי עשה
ליגעל נסם אלחיוה	לתת רוח חיים
לתסייר אלנפס פי לג אלבחר	ולהוליך באניות בלב ים
וחמל ע'מאם אלאמטאר ואלנדא	ולשאת ענני גשם וטל
לקצ'י חאגאת בע'יר עדר	ומלאת מחסרות בלי מספר
אלא אלקאדר אלד'י ליס כמת'לה	כי אם האל אשר אין כמהו
אלמחרך להא	195 המסיע אתם
מן ארבע גהאת אלסמא באראדתה	מארבע קצות השמים כחפצו
ומסכנהא חית' יריד	והמשכין אתם בעת יחפץ
מן דון חאגה לה צנעהא	אשר לא למחסר לו עשה אתם
אד' הו אלחי בע'יר מאדה	כי הוא החי לא על מחיה
ובע'יר נסמה חיוה	200 ובלי נשמת החיים
יסבח ותבארך אסם קדסה אבדא	יתהלל וברוך שם קדשו לעולם
ל:א:א:וא:-	ל:א:א:א:-
וליס איצ'א סואה ותבארך אלהנא	ולית עוד בלעדיו וברוך אלהינו
אבדא	לעולם
ותעלי דכרה סרמדא	וברוך שמו לעולם :-: -:

187 וגברתה - נקודה מעל הה"א; ד"צ וגברת • 189 הרוח - ה"א תלויה • 190 חיים - ק + לכל בעל אף ונשמת רוח חיים • 191 באניות - בי"ת תלויה; ד"צ אניות • 193 ומלאת - ק למלאת; ד"צ הוסיף בין לוכסנים: לקראת • 194 אין - ק לא • 201 קדשו - ד"צ קדשך.

188 נשגב - לא יסתתר ממנה כל דבר נסתר.

198 לו - לא מפני שחסר הוא את הדברים האלה.

202 ל:א:א:א: - לית (אין) אלהים אלא אחד.

קיצורים ביבליוגרפיים

בן-חיים, תפילה שומרונית = ז' בן-חיים, "בקשה לרב סעדיה גאון - תפילה שומרונית", בתוך: *Jāhiliyya and Islamic Studies in Honour of M. J. Kister Septuagenarian*, Jerusalem Studies in Arabic and Islam, 9, Jerusalem 1987

האנונימוס = ע' פליישר, פזמוני האנונימוס, ירושלים תשל"ד

טל, התע"ש = א' טל, התרגום השומרוני לתורה, א-ג, תל-אביב תש"ם-תשמ"ג
 A. Tal, *A Dictionary of Samaritan Aramaic*, Leiden = טל, מילון אה"ש =
 2000

מירסקי = א' מירסקי, פיטי יוסי בן יוסי, ירושלים תשל"ז
 עואנ"ש = ז' בן-חיים, עברית וארמית נוסח שומרון, א-ה, ירושלים תשי"ז-תשל"ז
 R. Pummer, *Samaritan Marriage Contracts and Deeds* = פומר וטל, כתובות
of Divorce (with collaboration of A. Tal), I-II, Wiesbaden 1993-1997

תולדה = מ' פלורנטיין, התולדה - כרוניקה שומרנית, ירושלים תש"ס
 תיבת מרקה = ז' בן-חיים, תיבת מרקה, ירושלים תשמ"ח